

SAMORA FORUM

NR. 2 / APRIL-JUNI 2020 / kr 50,-

**«DE HATER MINE ORD
MEN KANSKJE ELSKER
DE MITT VÅPEN»**

Yahya Hassan (1995-2020)

Ode til alt inne

Dine aner er mine aner

USA: Mord-mem på repeat

Abirami Logendran

Knut Kjeldstadli

Tonje Finvold Lacher

Astri Ghosh

«Festen etter fasten – Id mubarak», der Hkeem og Musti var gjester og Rima Iraki var programleder ble sett av over 300 000 mennesker.

Foto: NRK

Andrew Mukuria

Mari K. Linløkken

Catu Diosis

Kampire Bahana

Dag Hotvedt

Endre Dalen

Rim Ghebremariam

Khalid Salimi

Faste-fest i beste sendetid

NRK har aldri fått så mange støtteerklæringer på en TV-sending som etter *Festen etter fasten – Id mubarak*, men det er likevel de negative henvendelsene som dominerer, melder Kampanje. Det er første gang at en vesteuropeisk kringkaster produserer en slik sending, så det bør ikke komme som noen overraskelse at noen få personer, som kanskje ikke fikk med seg programmet en gang, ikke er så fornøyd. Det gledelige er at så mange koste seg.

Id-sendingen nådde ut til såvidt over 300 000 seere, på høytidsdagen som 200 000 muslimer i Norge feirer. Til sammenligning ble *Kvelden før kvelden* sett av 1 066 000 seere på Lille julaften i fjor. *Festen etter fasten* viste islam på en rikholdig måte, med innslag fra mange av kulturene som etterhvert har blitt del av den norske offentligheten. Programleder Rima Iraki, som vi fra før kjenner som nyhetsanker, og gjester

som rapperen Musti og skuespilleren Iman Meskini bidro til å alminneliggjøre islam. Vi fikk også hilsener fra alle partilederne på Stortinget: fra Bjørnar Moxnes til Siv Jensen, noe som fikk Human Rights Service, Resett og deres tilhengere til å rase.

Programmet er akkurat passe forutsigbart – veldig likt *Kvelden før kvelden* i form, men kanskje ikke innhold og hvertfall ikke ingredienser. Mat er en sentral og bærende del av programmet, og akkurat idet vi tenker at TV-kokk Jamila El Haddaoi er som en muslimsk versjon av Ingrid Espelid Hovig, detter nettopp den referansen ut av stuntreporter Josef Hadaoui. Det eneste som mangler er et svar på *Grevinnen og hovmesteren*. Da nettopp den sketsjen ble vist et kvarter for tidlig i 1992, kan kanskje være sist gang NRK fikk så mange klager på en sending? Konklusjonen må bli at *Festen etter fasten* ikke ble vist ett sekund for tidlig.

SAMORA FORUM

NR. 2 / 2020 - APRIL-JUNI
42. årgang

Stiftelsen Samora Forum
Mariboegate 8
0183 Oslo
www.samora.no
samora@samora.no

Abonnement

(4 nr pr år):
kr 200 for enkeltpersoner
kr 250 for institusjoner
Bankkonto: 5005.06.28245
ISSN 0801 - 6992

Redaktør

Endre Dalen

Redaksjon

Selma Benmalek,
Mohamed Abdi &
Even Tømte

Redaksjonsråd

Mari K. Linløkken, Turid Heiberg,
S. Ananthakrishnan, Inger Aguilar
& Ashley Shiri

Ansvarlig redaktør

Khalid Salimi

Grafisk designer

Randall Villalobos

Forsidefoto

Morten Lauveng

Forsidecollage

Randall Villalobos

Takk til Abirami Logendran,
Tonje Finvold Lacher &
Jon Hagene

Trykk:
UnitedPress

Skribentene er selv ansvarlig for innholdet i Samora Forums artikler. Samora Forum arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener å ha blitt urettmessig omtalt, kan henvende seg til redaksjonen eller Pressens Faglige Utvalg.

PFU er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler presseetiske spørsmål.
Adresse: PFU, Rådhusgt 17, 0101 Oslo

INNHOLD

4 LEDER: MORD-MEM PÅ REPEAT

6 OPPVÅKNINGEN MOT RASISME

Rasismen tilpasser seg samfunnet rundt seg.

8 EKSTREMISME DELES MED LYNETS HASTIGHET

Harald Klungtveit er ute med boka *Nynazister blant oss*.

10 GLOBAL SOLIDARITET ER MULIG

Selv i krisetider må vi ikke glemme global solidaritet.

12 ET RASERI I STORE BOKSTAVER

Poeten Yahya Hassan gikk bort 29. april, bare 24 år.

14 NYE BLIKK PÅ LERRETET

Norsk film mangler kulturelt mangfold.

18 FILMSKAPEREN SOM ENDRET LOVVERKET

Filmskaperen Sharmeen Obaid-Chinoy har påvirket Pakistans lover gjennom sine filmer.

20 EN KJÆRLIGHETSERKLÆRING TIL SÅRBARHETEN

Poesi-fenomenet Warsan Shire er endelig oversatt til norsk.

23 DINE ANER ER MINE ANER

Adam Rutherfords bok *How To Argue With A Racist* dekonstruerer myter om rase og genetikk.

28 MAT FOR FOLKET

Det sammensatte prekariatet tar nye former.

30 GLOBALE NABOKJERRINGER

Nabolaget har fått en ny dimensjon etter korona.

33 FRA MAINSTREAM TIL UNDERSTREAMS

Hvor ble det av mainstream-kulturen, massemedia og popkulturen slik vi har kjent den?

38 ODE TIL ALT INNE

Musikere var tidlig ute med å ta i bruk digitale plattformer under korona-krisen.

41 ET EKSEMPEL TIL ETTERFØLGELSE

Pakistan innførte i fjor en lov som anerkjenner alles rett til selv å definere sin kjønnsidentitet.

44 MIN KROPP, MITT VALG

I Pakistan førte valget av parolen «Min kropp, mitt valg» til steinkasting og stokkeslag på kvinnedagen.

46 METAFORISK 'BACK TO BACK'-DJ-SETT

Catu Diosis og Kampire snakker om rasistisk grensekontroll, og livet som DJ-er på turné i Europa.

50 KAMELEONENE I POP-FOLKLOREN

Tre av Afrikas viktigste musikere er historie.

51 MUSIKALSK FRIGJØRING FRA KOLONITIDEN

Manu Dibango tid med Franklin Boukaka i Kongo.

54 ETC.

Et raseri i store bokstaver

Foto: Mads Nissen/Ritzau Scanpix

Nye blikk på lerretet

Foto: SF Norge

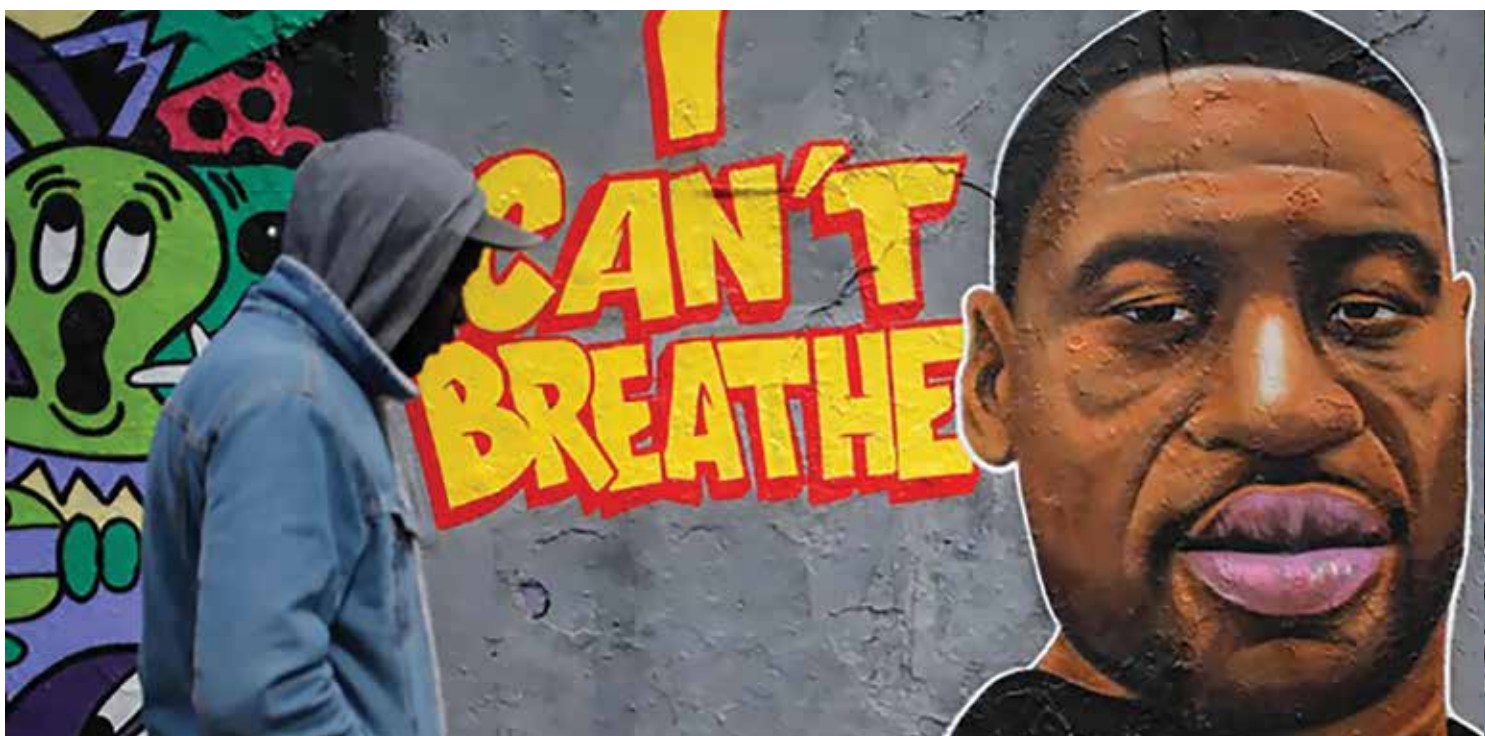
En kjærlighetserklæring til sårbarheten

Foto: mvslim.com

Ode til alt inne

Foto: Koroneserien

George Floyd ble kvalt av politiet i Minneapolis 25. mai, noe som utløste demonstrasjoner over hele verden i ukene som fulgte.

Foto: David GANNON / AFP / NTB Scanpix

Mord-mem på repeat

«There is of course no larger mass hysteria in American history than the epidemic of racism.»

Kevin Young, «Bunk», 2017

«And the 20s were back again. [...] Time is a pendulum. Not a river. More akin to what goes around comes around.»

Ishmael Reed, «Mumbo Jumbo», 1972

«I can't breathe.»

George Floyd, Minneapolis, 2020

Forsiden av Time i juni 2020: En stilren illustrasjon av Adolf Hitler, der vi ser Donald Trump i profil med sin karakteristiske hentesveis og trippelhake, tegnet som Hitlers notoriske bart. Det hele under tittelen *Racism: The Greatest Virus*. Til manges store skuffelse er forsiden *fake* – en bløff, eller *hoax*, vi lever tross alt ikke bare i en informasjonsalder, men like mye en feilinformasjonsalder, som poet, essayist og professor Kevin Young påpeker i *Bunk - The Rise of Hoaxes, Humbug, Plagiarists, Phonies, Post-Facts, and Fake News*.

Hele Trump-æraen er et eneste stort *hoax*, skal vi tro Young – med Donald Trump som den største bløffen

av dem alle, med kona Melania Trump følgende hakk i hæl – en av hennes siste taler før hun ble presidentfrue var plagiat av en tilsvarende tale av Michelle Obama fra 2008. Selv om Time-forsiden er falsk, betyr riktignok ikke det at budskapet lyver, forfalskningen ligger i at formidleren utgir seg for å være noen den ikke er: verdens største nyhetsmagasin. Noen dager senere er bildet stemplet som *fake news* og knapt å spore ett eneste sted på nettet. Imens er rasisme faktisk et massivt samfunnsproblem der Hitler og Trump henholdsvis historisk og per dags dato kanskje er de fremste symbolene.

Bakgrunnen er selvfølgelig at USA koker over i protest og opprør etter at 46 år gamle George Floyd ble kvalt til døde av en politimann i Minneapolis etter å ha blitt anholdt på tynt, eller ikke-eksisterende grunnlag. Opptøyene, plyndringen og den generelle sivile ulydigheten har nyhetsverdi, og derfor dekker internasjonale medier saken brann for brann og voldshandling etter voldshandling. Men drapet og opptøyene er ikke den råtne kjernen i saken, snarere et symptom på et underliggende problem.

Den utløsende årsaken er den dødelige og allerede forevigede videoen der vi ser Floyd bli drept foran maktesløse tilskuere. Den ble også delt som memer

Demonstranter på vei fra Den amerikanske ambassaden i Oslo til Stortinget.

Foto: Morten Lauveng

som gikk verden over på få minutter, men er i likhet med opptøyene metaforisk sett en bølge som overfylles. Og trenger vi virkelig billedbevis for å skjønne at det forekommer rasistiske drap i USA, med jevne mellomrom? Når mord blir mem, bør vi tenke oss om – i respekt for familien, og Floyds minne i seg selv. Del heller for eksempel musikken han lagde som Big Floyd da han var assosiert med Houstons rap-crew Screwed Up Click.

De underliggende årsakene, som heller vi bør bry oss om, er flere hundre politidrap på svarte i året og flere hundre år med slavedrift, lynsjinger, voldtekter og rasistisk diskriminering. Trumps ignoranse og evne til å fyre opp stemningen i denne unntakstilstanden er bare den synlige overflaten av dette. En unntakstilstand som attpåtil kommer på toppen av Covid-19-pandemien, som har rammet landet hardere enn alle andre land i verden, mens svarte og andre minoriteter har vært verst rammet.

Resten av verden måper, mens bildene flyter fritt i alle mulige media-plattformer og vi alle lurer vel på hvordan vi bør reagere? Er vi helt maktesløse? Det samme kan vel, og har også skjedd her, med drapet på Eugene Obiora i Trondheim i 2006 i bakhodet? Det viktigste vi kan gjøre er å konfrontere rasisme hver gang vi ser det, som Camara Lundestad Joof påpeker i Aftenposten: Også når det er ekstremt ubehagelig, og når vi ser det i oss selv.

I Aftenpostens si;D-spalte kommenterte også 21 år gamle Miriam Mamito Labori på at vi ikke er maktesløse og at det finnes bedre måter å bidra på enn passivt å dele emneknaggen #blackoutthursday. Den symbolske svarte kvadratiske firkanten tok kontroll over Instagram på dagen én uke etter at George Floyd ble drept, men man kan i etterpåklokskapens ånd lure på hvor nyttig det egentlig var, som Labori påpeker:

«Alle disse svarte bildene ødelegger for viktig informasjon som demonstrantene bruker, for å dele innsamlinger, bilder og videoer live fra demonstrasjonene i USA. Det er veldig ironisk og trist at blackouten hadde som funksjon å styrke minoritetsstemmer, men heller har det hatt helt motsatt effekt. Man har fortiet dem.» Konklusjonen blir at vi allerede har nok svarte symboler – altså levende, menneskelige symboler. For ikke å snakke om martyrer som Frantz Fanon, Tupac Shakur, Malcolm X og Martin Luther King Jr., og nå også George Floyd.

▮ ENDRE DALEN ▮

Oppvåkningen mot rasisme

Rasismen tilpasser seg samfunnet rundt seg, derfor må privilegier belyses. Rasismens ofre må ta definisjonsmakten og hvite privilegerte må bevisstgjøre seg selv.

▶ KHALID SALIMI ▶

KDe siste årene har rasismen blitt både skarpere, og mer synlig. I årene fremover har jeg håp om at anti-rasismen også blir skarpere og synligere - nettopp fordi de kommende generasjonene aldri vil kunne finne seg i at rasediskriminering skjer. De er ulik min generasjon som var vant til å holde kjeft da vi ble spytta på og som holdt kjeft hver gang noen ropte «svarte faen» til oss.

Rasismen tilpasser seg enhver tid og enhver situasjon, og apartheid i Israel er ulik apartheiden i Sør-Afrika. Men til tross de ulike mekanismene er det noe som er felles, og det er skillet mellom hvite og ikke-hvite, ikke mellom «te- eller kaffefarget».

Black Lives Matter-kampanjen har oppnådd å samle motstand mot rasismen. Samtidig har den bidratt til at hvite mennesker stiller spørsmål ved sine privilegier.

I en betimelig og treffende kommentar skriver Selma Moren, debattredaktør i Dagsavisen, at «En av grunnene til at hvite privileger er vanskelig å snakke om, er at de aller fleste ikke føler på at de har makt eller fordeler. Det er bare normalen.»

Til syvende og sist har det med bevissthet å gjøre. Når raseskillet har ført til at du selv er blitt dytta nederst på rangstigen, så kommer de andres privilegier tydeligere frem. Derfor er det rasismens ofre som må definere kampen og være dens talspersoner. Samtidig må det store hvite samfunnet bevisstgjøre seg selv. Uten allmenn oppvåkning kommer vi ikke langt.

Norge har kommet langt i arbeidet mot rasisme og flertallet i befolkningen og de politiske partiene er bevisst rasismen i samfunnet. Samtidig er det en mangel på både tydelig handling og en klar avstand til Frp-rasismen.

Arbeidet mot rasisme krever en dynamisk tenkning for å få med alle gode krefter, og en organisk tenkning for å kunne bekjempe forskjellige fronter samtidig: hverdagsrasisme, offentlig diskriminering, ekstremhøyre og mye mer. Og ikke minst være solidarisk med liknende kamper for rettferdighet. Den energiske motstanden som har preget demonstrasjonene i Norge i begynnelsen av juni må bare fortsette og utvikle seg til en varig bevegelse. **S**

Opp mot 15 000 personer deltok på demonstrasjon mot politivold 7. juni. Det var en av de største antirasistiske demonstrasjonene i Norge siden fakkeltoget til minne om Benjamin Hermansen i 2001.

Foto: Samora Forum / Khalid Salimi

Ekstremisme deles med lynets hastighet

– Vi har vært for trege med å fange opp hvor reelle de internasjonale nettverkene er, sier Harald Klungtveit, forfatteren av boka *Nynazister blant oss* i et intervju med Aftenposten.

▼ MARI K. LINLØKKEN ▼

Klungtveit er redaktør for nettavisen Filter nyheter, og har siden 2016 fulgt med på utviklingen i det høyreekstremistiske miljøet i Norge. Han finner at koblingene mellom enkeltpersoner og spredning av ideologi og ideer, visuelle uttrykk og planer om voldsaksjoner skjer med lynets hastighet. De farlige blant ekstremistene er ikke nødvendigvis fysisk til stede i miljøer. Kontakten med andre foregår på nettet, og det har vært en rivende utvikling på flere plattformer de siste årene.

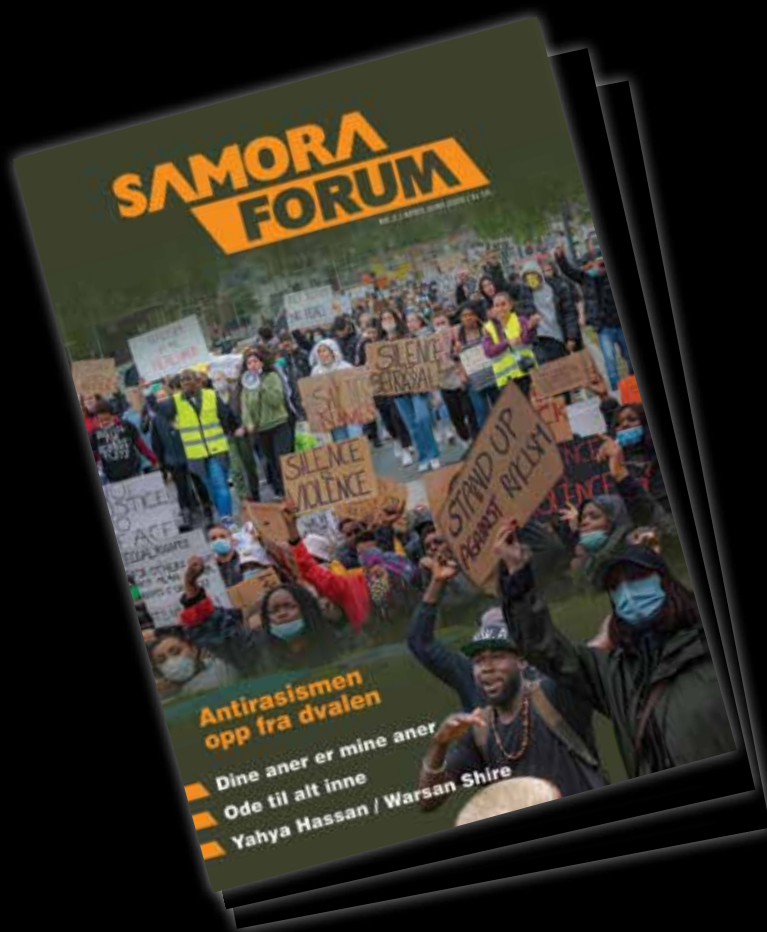
Han mener at teorien om at de såkalte ensomme ulver – som Manshaus og Breivik – er alene, er feil. De er tvert imot i kontakt med flere andre, de «shopper» og deltar gjerne i flere miljøer som flyter over i hverandre, og lojalitet skifter. Den nordiske motstandsbevegelse, som Manshaus søkte medlemskap

i, er den desidert største nazistiske grupperingen i Norden, og den største høyreekstreme organisasjonen i Norge.

Det er mange flere som sympatiserer med høyreekstreme aksjoner enn som organiserer seg. Dette er også en oppfatning Politiets sikkerhetstjeneste (PST) deler. Klungtveit har i arbeidet sitt derfor fokusert på enkeltpersoner og monitorering av nettsteder, ettersom han ikke anser at organisasjonsstrukturer og nettfora gir oversikt.

Politiets sikkerhetstjeneste har i Nasjonal trusselvurdering for 2020 listet opp terrorangrep utført av enkeltpersoner motivert av høyreekstrem eller ekstrem islamistisk ideologi som en av de tre alvorligste truslene mot Norge.

Abonner på **SAMORA FORUM**

Samora Forum er en uavhengig stiftelse hvor rasisme, migrasjon, situasjonen for minoriteter, kulturpolitikk og kulturuttrykk diskuteres.

Abonnér nå!

e-mail til samora@samora.no

www.samora.no

Tlf.: 22 20 96 90

Ett års abonnement (4 utgaver):

kr 200.- for privatpersoner

kr 250.- for institusjoner

Global solidaritet er mulig

Bob Marleys evige slagord, «One Love» er viktigere enn noen gang. Selv i krisetider må vi ikke glemme ideen om global solidaritet.

▼ KHALID SALIMI ▼

Sent på åttitallet var jeg med i «Glokal Forum», der noen titalls mennesker samlet seg med jevnlig mellomrom. Her kunne vi tenke høyt sammen om globale problemstillinger i et lokalt perspektiv, og omvendt. Vi skulle utfordre grensene mellom problemstillinger som virker veldig lokalt, men som også hadde global relevans.

Mange av oss har gjort oss slike tanker. Mye av det som var ideelt den gang, er blitt virkelighet rundt oss i dag. Den krisa som verden går gjennom i dag, bekrefter betydningen av slike øvelser. Mest interessant er at våre oppfatninger om hva som er fellesskap, har endret seg kolossalt.

Denne krisen har truffet musikerne hardt

I løpet av noen timer måtte kulturhus og konsertsteder lukke dørene på ubestemt tid. Plutselig sto musikere over hele verden uten oppdrag, uten inntekt og uten å vite når de igjen får mulighet til å opptre på en av de mange lokale eller internasjonale konsertscenene.

Samtidig som rammene for krisepakken ble diskutert på Stortinget, og NRK bestemte seg for å øke andelen norsk musikk på radio, trues mangfoldet og variasjonen i det norske musikklivet.

Det er nemlig en stor gruppe norske musikere som faller utenfor det kunstneriske fellesskapet, som står igjen uten spillejobber, som ikke finnes på radioenes spillelister, og som også ramler utenom mange av tiltakene som nå settes i gang. Kanskje kan denne krisen være en påminnelse om å utvide fellesskapets rammer, se flere muligheter og dermed åpne opp for nye konstruksjoner av fellesskap?

Flere av disse musikerne er internasjonalt anerkjente, og har hatt stor innvirkning på det norske

musikkmiljøet og har bidratt til at vi her hjemme har blitt kjent med nye musikktradisjoner.

Samtidig er dette musikere som faller utenfor når det norsk musikk diskuteres, som ikke får musikken sin spilt på radio, og som ikke nødvendigvis har noen andre bærekraftige digitale plattformer å gå til.

For de fleste av disse er konsertsoppdrag i privat eller offentlig sektor det eneste inntektsgrunnlaget, og når den muligheten forsvinner, er hverdagen ekstra utfordrende. Hvordan skal deres rettigheter og inntekter sikres, både under krisen – og i tida som kommer etter?

Nå som dørene til konsertstedene har åpnet igjen blir det heftig konkurranse med både utsatte og nye konserter som skal programmeres. Vil disse artistene risikere færre spillejobber enn før, og vil dermed tida etter krisen være ekstra utfordrende for dem?

På Dagsnytt 18 i mars argumenterte Øyvind Lund, direktør for Strategi og medier i NRK, at NRK tar redaksjonelle valg også når det gjelder valg av musikk som skal spilles, og at hensynet til det store publikum er viktigst, også i disse tider.

Videre argumenterte han for viktigheten av å ha noen vinduer ut mot verden nå som alle andre grenser er stengt. Både hensynet til publikum og vindu mot verden er argumenter jeg applauderer. For det er nettopp nå at det er viktig å minne oss på at det

«Kanskje kan denne krisen være en påminnelse om å utvide fellesskapets rammer?»

Bob Marley opptre i Dalymount Park, Dublin. 6. Juli 1980.

Foto: Eddie Mallin / Creative Commons

er en verden der ute og at grensene mot den ikke stenges. Det er kanskje viktigere enn noen gang at vi unngår en dreining mot proteksjonisme.

Jeg skulle ønske vår kunstverden hadde arbeidet for å komme vel ut fra denne krisen, men samtidig forberedt oss på framtidige mulige kriser. Vi bør ha flere tanker i hodet samtidig.

Kan «One Love» også bety en helhetlig tenkning om våre omgivelser? Ikke lenger nord- sørdeling av verden, men helst rettførdig fordeling?

Mindre eller mer forbruk?

Er vi forberedt på det økonomiske etterslepet som denne krisen skaper? Hva med den aller mest utfordrende krisen som vi bevisst eller ubevisst ikke setter på dagsorden; nemlig miljøkrisen? Har vi alt dette i vårt synsfelt – vår horisont? Og ikke minst; hvor skal vår horisont slutte?

Er det ved svenskegrensa? Den nordiske? Ved Europas grense? Eller?

Kunst og kulturuttrykk som vi har i vårt synsfelt, veileder oss i vanskelige tider. Det vil den også gjøre framover. Det er derfor viktig at vi utvider horisonten, utvider fellesskapet og ser krisen som en mulighet til å ta nye valg som vil påvirke både oss og dem rundt oss.

For hvor ellers, og når ellers, behøves kjærlighet og håp mer enn på håpløse steder, i håpløse tider? 📍

Dette debattinnlegget stod opprinnelig på trykk i Dagsavisen 14. april 2020.

Et raseri i store bokstaver

Yahya Hassan ble bare 24 år gammel. Debuten hans ble den mest solgte diktsamlingen i Danmark noensinne, og for oppfølgeren ble han nominert til Nordisk råds litteraturpris.

ANDREW MUKURIA

Yahya Hassans selvbiografiske debut, *Yahya Hassan* fra 2013, var en braksuksess, og er et fascinerende stykke arbeid om rasisme, utenforskap, kriminalitet og oppveksten i en dysfunksjonell innvandrerfamilie. Sjeldent selger en diktsamling over 100 000 eksemplarer, men *Yahya Hassan* solgte over 120 000. I tiden fremover vil populariteten hans øke betraktelig, *Yahya Hassan 2*, som kom på norsk noen snau dager etter at han døde, er allerede utsolgt fra forlaget.

Før den første boken ble gitt ut ble Hassan intervjuet i den danske avisen Politiken. Han sa at debuten var et oppgjør med hans foreldregenerasjon. Ikke så rart, med tanke på hva han hadde opplevd som liten. Hassan følte seg som en del av en foreldreløs generasjon. Han mente at foreldrene, ved å klamre seg til koranen, hindret barna i å bli integrert i det danske samfunnet.

Dikt som terapi

Hassan ble en av de mest omtalte stemmene i nordisk litteratur og det han skrev ga innblikk i et miljø som hovedsakelig

Yahya Hassan leser fra sin nyeste poesi-samling i november 2019.

Foto: Martin Hansen

presenteres med nedslående statistikk og alvorlige voldshendelser på Dagsrevyen. Hans diktsamlinger står som en fallitterklæring mot det danske samfunnet og hvordan institusjoner, fengsler og andre instanser ikke fungerer. Hans kriminelle løpebane startet allerede som 13-åring. I hans nyeste diktsamling følger vi en stor del av livet inne på fengselscella, og det er en uendelig mørk virkelighet. I diktet «KRYSSPRESS», skriver han:

«JEG HOLDER PÅ Å BLI MOST MELLOM TO MAKTSTRUKTURER / EN SOM VIRKER OVENFRA OG NED / OG EN SOM VIRKER NEDENFRA OG OPP.»

Når man snakker om Hassans skrivestil er det umulig å overse at han skrev med versaler. De store bokstavene i bøkene hans skriker etter oppmerksomhet. De roper til leseren, se her, her er jeg, hør på hva jeg har å si. Kanskje det skyldes at Hassan i store deler av livet sitt følte seg usynlig. Det var som han brukte diktene for å få ut alt raseriet og all frustrasjonen som hadde bygd seg opp. Dette er det samme raseriet mange barn med innvandrerbakgrunn bruker når de blir med i gjenger eller når de slår ned motspillere på fotballbanen i irritasjon over en litt for sen takling.

I et videoportrett som ligger på Youtube forteller Hassan om lokalmiljøet sitt. Han sier blokkene han tilhører er et fengsel for folk som er på frifot. Han var på mange måter stemmen til en ny generasjon med foreldre som er fra utlandet, men som har røde pass. I en nordisk litteratur som helst er synonymt med hvite menn og damer i 40-årene, skriver Hassan som en av de unge som bor i ghettoene og forstedene i Sverige, Danmark og Norge. Han skriver om deres hverdag med et perspektiv helt nakent og ærlig:

«JEG BÆRER TVILEN SOM TROEN / TVILER PÅ TROEN OG TROR PÅ TVILEN»

«JEG HOLDER PÅ Å
BLI MOST MELLOM TO
MAKTSTRUKTURER /
EN SOM VIRKER
OVENFRA OG NED /
OG EN SOM VIRKER
NEDENFRA OG OPP.»

Nominert til Nordisk råds litteraturpris 2020

YAHYA HASSAN

2

DIKT

«Yahya Hassan 2» Gjendiktet av Julie Stokkendal
Armada 2020

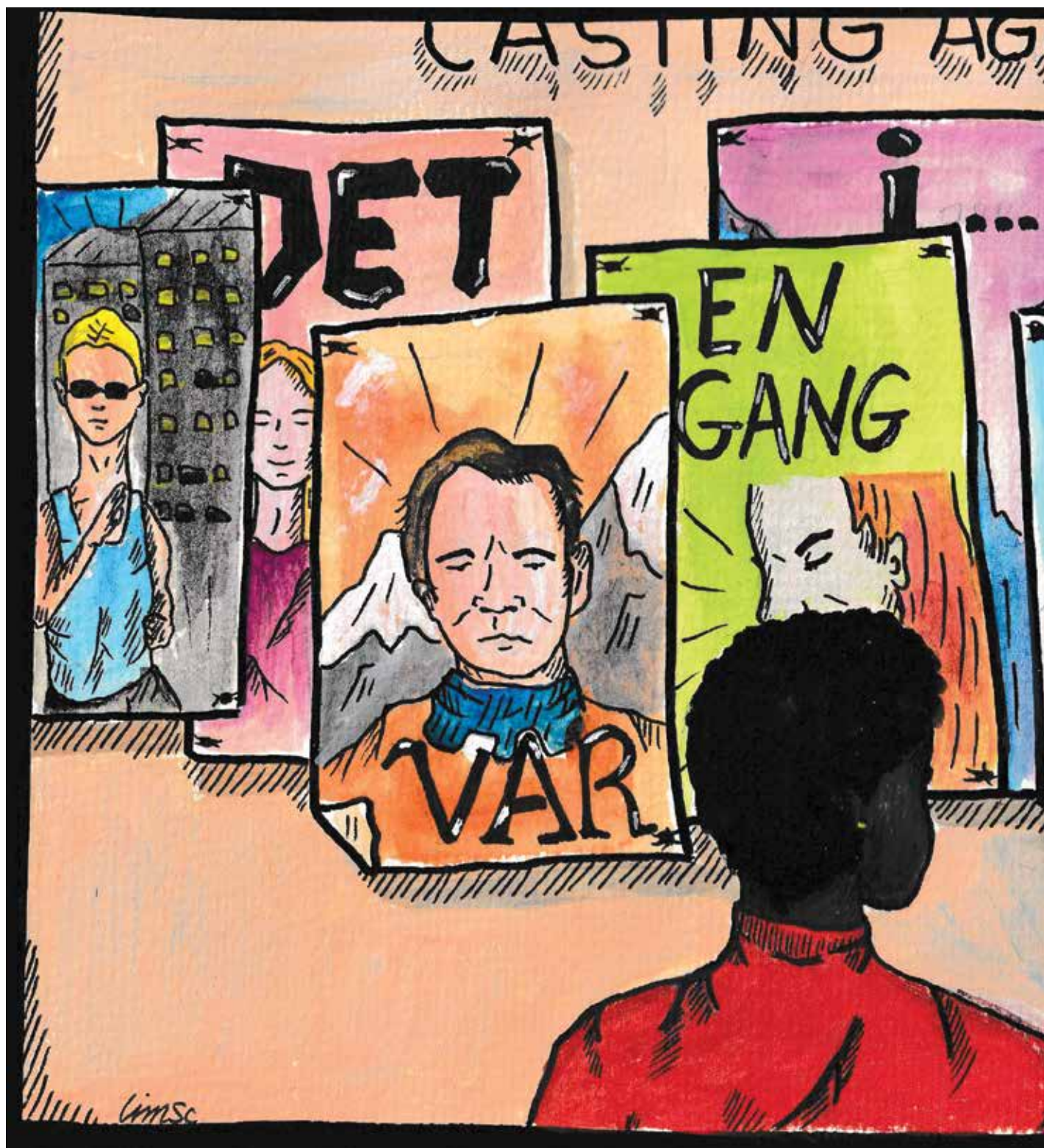
Et vitnesbyrd

Historien om Hassan er et vitnesbyrd fra en av mange menn. Unge menn som aldri føler at de hører helt hjemme i landet de bor i. Det er en historie om unge menns raseri, og det er en historie om et ungt talent, en ung legende som krasjet og falt flere ganger de siste årene av sitt liv. Og det er viktig at vi som samfunn får dette innblikket slik at vi får en større forståelse. Like viktig er det at vi som samfunn hjelper og slår ring om dem som står alene og ikke finner plass. I Oslo ville de unge gjengangerne under den kriminelle lavalderen fått mye igjen for å lese Hassans bøker.

Selv om man kan trekke paralleller til den dansk-kurdiske forfatteren Sara Omar, mest kjent for den sterke debuten «Dødevaskeren», er det tvilsomt om vi kommer til å få noen som ligner Yahya Hassan i fremtiden. Like tvilsomt er det at det han retter hammerslagene mot i samfunnet kommer til å fikse seg av seg selv. *Yahya Hassan 2* vil stå som et vitnesbyrd fra en kunstner som vi mistet altfor tidlig. Tekstene bør leses av oss alle og de to diktsamlingene bør inkluderes i læreplanen. På Hassans høyre arm hadde han tatovert «Ord». Legendene om Yahya Hassan vil leve lenge, og ordene hans vil aldri dø.

«JEG VIL HUSKES SOM ET AV DE MENNESKENE / SOM IKKE BLE DREPT / FOR INGENTING / PÅ DENNE JORD.» 📍

Nye blikk på lerretet

Vi ser at både musikkbransjen og TV-bransjen har hatt en positiv utvikling de siste årene med hensyn til kulturelt mangfold. Norsk film henger derimot langt etter på denne fronten.

Illustrasjon: Samora Forum / Linn SC

▾ ABIRAMI LOGENDRAN ▾

Gjennom kulturuttrykk lærer vi om hverandre og forstår vår egen kontekst bedre. I tillegg skaper kulturuttrykkene forbilder. Det er først hvis kultursektoren klarer å reflektere samtlige grupper i et samfunn at den er relevant for alle. Dette oppnås gjennom god kulturpolitikk som skaper mangfold og representativitet i kultursektoren.

Norsk kinofilm er sjelden noe jeg kan relatere til. Hvis det en svært sjelden gang kommer en film med minoritetshistorier eller karakterer, er det ofte slik at disse kun bidrar til å forsterke eksisterende stereotypier. Enten er det innvandrere i en kriminell kontekst, eller så handler det om undertrykking av innvandrerkvinner. Derfor kan man lure på: hvem er det som har makten til å bestemme hva som blir produsert av film i Norge, og på den måten også bestemmer hvem som er norsk filmpublikum?

Her er det mange faktorer som spiller inn, men en viktig faktor er de som sitter på produksjonsmidlene. Norsk filminstitutt (NFI) er underlagt Kulturdepartementet, gir tilskudd til norske filmer og har samtidig ansvar for å gi råd til filmskapere og føre filmpolitikk i Norge. Dermed har NFI både makt til, og ansvar for, å skape en mer mangfoldig filmbransje.

Undersøk mangfoldet

For et par år siden gjorde NFI en undersøkelse av mangfoldet i norske filmer fra 2013 til 2018. I NRK ble det påpekt at det nesten ikke var noen filmproduksjoner med etniske minoriteter og urfolk i disse årene. Hva skyldes det? Det er tre ting som virker åpenbart for meg i møte med denne problemstillingen:

- NFI selv og alle involverte har vært bevisst på problemet i mange år.
- Det er ikke nødvendigvis et komplekst problem, men derimot noe som ikke har blitt tatt tak i og jobbet med på en fornuftig måte
- Det finnes absolutt dyktige filmskapere,

kamerafolk, lydfolk, manusforfattere og skuespillere med minoritetsbakgrunn i Norge.

Som en del av føringene i kulturmeldingen *Kulturens Kraft* og Norsk filminstituttets egen handlingsplan for inkludering og representativitet i norsk film og filmkultur 2019–2023, fikk forskningsinstitusjonen Fafo i oppdrag å undersøke underrepresentasjon i norsk filmbransje. I rapporten *Øyet som ser – mangfold og representasjon i norsk filmbransje* er det snakk om underrepresentasjon av personer med minoritetsbakgrunn, det vil si etniske minoriteter med ikke-vestlig bakgrunn, og urfolk. NFI ønsket en kvalitativ undersøkelse med intervju med aktuelle personer, såvel produsenter og representanter for filmbyråkratiet som det skapende leddet: regissører og manusforfattere med minoritetsbakgrunn.

«Hvis det en svært sjelden gang kommer en film med minoritetshistorier eller karakterer, er det ofte slik at disse kun bidrar til å forsterke eksisterende stereotyper.»

Rapporten er ment å belyse hvilke barrierer som danner grunnlaget for problemet, samt gi forslag til tiltak som kan være med på å øke representativitet. Den ble lansert i mars i år med et frokostseminar på Cinemateket.

I rapporten kommer det fram at en rekke komponenter spiller inn. Barrierene kan ligge i rekrutteringsfasen, eller i søkning til kunstneryrket blant minoritetsgrupper. Blant hindringene som dukker opp, finnes subjektiv smak i vurderinger som er basert på majoritetskultur, samt nettverk og såkalt track record.

Kunstnerisk kvalitet

Sentrale posisjoner i filmbyråkratiet innehas av en kulturelt marginal gruppe mennesker. Dette er maktposisjoner som påvirker bransjen i sin helhet. Den manglende tilgangen til et mangfold av synspunkter gjør at man ikke evner å tenke annerledes, og ikke blir bevisst på den eksisterende status quo.

Filmkonsulentene hos NFI, som står for vurderingen av søknader til filmprosjekter, følger en rekke gitte kriterier. Prosjekter får støtte basert på kunstnerisk kvalitet og kulturtesten. NFI har satt åtte ulike vurderingskriterier for å avgjøre kunstnerisk kvalitet: Profesjonalitet, originalitet, fortellerkraft, relevans, tematikk, nødvendighet, visjon og kompleksitet.

Rapporten påpeker at selv om disse kriteriene er gode, åpner de også for en skjønsmessig vurdering som vil være opptil hver enkelt filmkonsulent.

«.....Kriterier som er basert på at en historie i et manus skal treffe 'noe' i deg, vekke en nysgjerrighet, føles relevant og lignende, handler om følelser og gjenkjenning. Da vil følelsen av at 'noe treffer en', ikke bare kunne tolkes i lys av filmfaglige vurderinger og et sett med kriterier, men også i lys av egen klassebakgrunn, alder, kjønn, erfaringer, kunnskap og til dels preferanser.»

Lise Lien, som står for rapporten, opplever i feltet at det virker som det er stor enighet blant alle om de objektive filmfaglige faktorene. Dette er interessant, fordi det vil si at samme hvor mange sterke kriterier man setter, er det muligens den subjektive biten som avgjør. Det vil være vanskelig å se store forandringer uten å rekruttere mer bevisst i filmbyråkratiet. Det påpekes også at særlig produsentrollen ofte bekles av en med majoritetsbakgrunn. Det kan derfor ikke lages film for et mangfoldig publikum, med et mangfoldig utvalg av filmskapere og skuespillere, uten at de som sitter på makten er en mangfoldig gruppe.

Nettverk og merittliste

Sosiale allianser og en merittliste, eller en track record, kan være helt avgjørende for om du får produsert filmen din eller ikke. Kulturtesten gir poeng basert på hvem som er tilknyttet prosjektet, og den enkeltes track record.

«De som står som søkere, vil dermed være avhengige av å få personer som kan vise til en viss track record med i prosjektet. Filmskapere som ikke er del av majoritetskulturen, og som opplever seg ekskludert av bransjen, kan følgelig få problemer med å bygge opp sin egen track record, men også med å tiltrekke seg andre med god track record.»

I filmbransjen utlyses sjelden stillinger og rekrutteringen skjer ofte via nettverking. Derfor er det også sannsynlig at etablerte i bransjen med etnisk norsk bakgrunn rekrutterer andre med samme bakgrunn. Det er også mye som står på spill i en filmproduksjon, og derfor kan det være at filmskapere ikke vil ta sjansen på å rekruttere nye folk. Track record fungerer derfor selvforsterkende.

Rapporten peker på Matteus-effekten: et begrep som ble brukt av sosiologen Robert K. Merton. Kort sagt innebærer det at aktører som allerede er i en privilegert posisjon, får enda flere goder enn andre som er i en mindre privilegert posisjon. Effekten beskriver

et asymmetrisk maktforhold og hvilke valg og avgjørelser personer med slik makt tar, vil i stor grad kunne påvirke mangfold og representasjon i en bransje.

Mulige tiltak

Rapporten avsluttes med en liste med konkrete tiltak, og jeg vil gjerne trekke frem et par av disse her. Ett av tiltakene i handlingsplanen til NFI er å utarbeide en ny rekrutteringsstrategi for å oppnå en mer diversifisert arbeidsstokk i NFI, hvor ett av målene er flerkulturell kompetanse i lederstillinger og sentrale posisjoner. En moderat kvotering har vist seg å være en effektiv strategi for å øke kjønnsrepresentasjon og kan være en god løsning her også. Økonomi er svært viktig for en filmproduksjon, og det blir foreslått å ha øremerkede midler for minoriteter, som kan bidra til å bygge opp såkalt track record og nettverk.

I tillegg pekes det på forebyggende arbeid, som utviklingsprogrammer, stipendordninger og kurs og ikke minst at NFI bør jobbe for at filmutdanning er mer synlig i minoritetsmiljøer som en mulig karriere- og levevei. Her vil også gode rollemodeller være avgjørende. Det virker som om mange av disse forslagene til tiltak ikke er nye for NFI. Det er selvfølgelig en god og viktig utvikling at mangel på representasjon igjen er satt på dagsorden i filmpolitikk.

Men å snakke om mangfold er ikke det samme som å oppnå mangfold.

Filmproduksjoner er dyre, og konkurransen er hard. Under frokostseminaret på Cinemateket ble det påpekt av en av NFIs egne konsulenter at viljen er der, men at økonomien ikke strekker til. Det er vel strengt tatt motsatt? Økonomien er jo der; det ser vi gjennom at det blir produsert nye norske filmer hvert år. Spørsmålet er om viljen til å faktisk gjøre en forandring når det gjelder hvem som får lov å lage disse filmene er tilstede, og hvilke stemmer som blir hørt. NFI har derfor en viktig og helt konkret jobb å gjøre nå, og det blir spennende å følge med på utviklingen. 📍

Illustrasjon: Samora Forum / Linn SC

«Sentrale posisjoner i filmbyråkratiet innehas av en kulturelt marginal gruppe mennesker. Dette er maktposisjoner som påvirker bransjen i sin helhet.»

Filmskaperen som endret lovverket

I Pakistan står kunstnere i front i rettighetskampen. Et eksempel på dette er filmskaperen Sharmeen Obaid-Chinoy, som gjennom sine filmer har påvirket landets lover.

▼ DAG HOTVEDT ▼

Samfunn der ytringsfriheten utfordres av politiske og religiøse ledere og undertrykkende tradisjoner kan musikk, historiefortelling, film, drama og annen kunst bidra til å bryte ned barrierer. Kunstformer kan være med på å skape dialog og åpne opp rom for offentlig refleksjon og diskurs om tabubelagte temaer og institusjonell undertrykkelse. Det er derfor ikke til å undre seg over at kunstnere ofte står i frontlinjen i kampen mot undertrykkelse av kvinner i Pakistan i dag..

Kunst som kilde

Kunstnere og andre kulturarbeidere som fokuserer på temaer som ulikhet, urettferdighet og andre former for diskriminering og undertrykking og bringer viktige saker opp på den offentlige dagsorden, spiller en viktig rolle i samfunnet. Kunst er en viktig kilde til så vel glede og inspirasjon som kunnskap og innsikt. Den kan ha en emosjonell effekt som engasjerer, opplyser og motiverer, og den kan skape klima for empati og forståelse. Kunsten nyanserer og fargelegger samfunnet, og de beste kunstnerne evner ofte både å løfte, inspirere og provosere oss. På sitt beste endrer kunst og kunstnere måten vi oppfatter verden på, ikke minst ved å gi en plattform og stemme til de mest utsatte og marginaliserte i samfunnet.

Et pakistansk forbilde

Gjennom historien finner vi et mangfold av eksempler på sosialt engasjerte kunstnere som adresserer dagsaktuelle politiske og sosiale spørsmål i sin kunst, og på hvordan kunst inspirerer til protest og politiske bevegelser og skaper sosial og politisk endring.

Et kjent eksempel fra Pakistan er den pakistanske journalisten, kulturarbeideren, filmskaperen og aktivisten Sharmeen Obaid-Chinoy, som gjennom sitt arbeid og sin filmkunst har bidratt til å endre det pakistanske samfunnet og dets lover. De to Oscar-vinnende dokumentarene, *Saving Face* (2012) og *A Girl in the River: The Price of Forgiveness* (2016), handler om æresdrap på og lemlestelse av kvinner.

Drapsmenn gikk fri

Særlig den siste filmen bidro til et omfattende fokus på æresdrap, og det faktum at flere «smutthull» i Pakistans lovgivning gjorde det mulig for gjerningsmennene bak æresdrap å gå fri. I februar 2016 arrangerte Obaid-Chinoy en egen visning i Islamabad av denne filmen for Nawaz Sharif, Pakistans statsminister, og hans regjering, etterfulgt av en debatt om mangelen på lovmessig beskyttelse for kvinner og det faktum at æresdrapsmenn gikk fri. Etter dette møtet med Obaid-Chinoy gikk Sharif ut offentlig og lovet å endre lo-

«Sharmeen Obaid-Chinoy er den eneste kvinnelige filmregissøren i historien som har vunnet to Oscar-priser før fylte 35 år.»

Filmskaperen Sharmeen Obaid-Chinoy, under hennes tale til World Economic Forum i Davos i Sveits i 2013.

Foto: Flickr

vene slik at kvinner skulle få den nødvendige beskyttelsen og drapsmennene den straffen de fortjente. I oktober samme år ble disse lovendringene vedtatt i det Pakistanske parlamentet.

Sharmeen Obaid-Chinoy er den eneste kvinnelige filmregissøren i historien som har vunnet to Oscar-priser før fylte 35 år, i tillegg har hun vunnet seks Emmy-priser og en rekke andre priser og æresbevisninger. I 2012 hedret Pakistans regjering

henne med Hilal-i-Imtiaz, landets nest høyeste sivile orden, og magasinet Time har kåret henne til en av de 100 mest innflytelsesrike menneskene i verden. Obaid-Chinoy er en av grunnleggerne av CAP - «The Citizens Archive of Pakistan», en organisasjon som jobber for ivaretagelse av Pakistansk kulturarv, med særlig fokus på fortellertradisjoner. Hun er også honorær konsul for Norge i millionbyen Karachi i det sørlige Pakistan. 📍

En kjærlighetserklæring til sårbarheten

Warsan Shire har uanstrengt beveget verden med poesi – en poesi som binder sammen Beyoncé's visuelle album *Lemonade*. Shire er et fenomen, og gjendiktninga av debuten *Eg lærer mor mi å føde* er en portal til en verden der sansene råder.

▼ RIM GHEBREMARIAM ▼

Hver strofe av *Eg lærer mor mi å føde* er som å erkjenne en dyp usikkerhet og frykt, og vi som leser får se oss selv gjennom et mikroskop. Slik forstår vi hvordan vi er sammensatt og drevet. Det utspiller seg en fremvoksende tanke om at vår konstruksjon er en erklæring av vår eksistens, mens våre tanker og handlinger på sitt mest motstridende avslører mennesket. Shire tar oss med på en reise av tvungen selvkonfrontasjon og bevissthet, en lang strekning av ransakelse, aksept og dyp omfavneelse av så vel som våre svakheter som våre styrker, smerter og gleder.

Eg lærer mor mi å føde er dyktig gjendiktet av Camara Lundestad Joof og Kristina Leganger Iversen. Shires engelske originalversjon *Teaching My Mother How to Give Birth* vakte oppsikt langt utenfor poesiens og litteraturens verden, mens Beyoncé fremførte poesien hennes mellom låtene på det visuelle albumet *Lemonade*. Gjendiktningen til nynorsk er noe av det som fryder usedvanlig ved leseopplevelsen. Den fylldigheten som ofte mangler i skildringene i oversatte verk, er tilstede her i denne gjendiktninga. Ikke bare er verdigheten av diktingen skånsomt ivaretatt, følelsene og relasjonsevnen er fortsatt tilstede – med en litt annen klang.

I diktet «Munnen til Maymuun» skaper Shire et trygt hjem preget av empati. Et hjem som også fungerer som et gjemmede for unge kvinner av østafrikansk opphav, der de får granske sin egen identitet i forhold til religion, kultur, familie,

forventninger, oppdagelse og ikke minst seksualitet. Det er i denne fortroligheten hemmelighetene utspilles, på romslige sider fylt av uvurderlige perler. Med ord og strofer som leger sjelen, oppleves det at striden mellom prinsipp og moral lettes i aksepten av at vi er hele mennesker, selv i vårt mest motstridende. Det handler om de hemmelighetene som sjeldent får se dagens lys, og når lyset en gang iblant trenger inn så skjer dette fordi vi egentlig ikke ønsker å skjule det som så lenge har ligget begravd. Skammen over traumene som hjemsøker oss i vår ensomhet og dybde deler plass med gleden av å oppdage.

Et oppgjør mellom selvdefinisjon og tradisjonisme

Shire tar et direkte oppgjør med tabuer og kulturelle forbud, og uten å holde noe tilbake utfordrer Shire den patriarkalske tradisjonismen. I diktet *Ting vi mista den sommeren* leser vi strofer som «Eg sprer beina som ei nysmurd dør, tvingar henne til å sjå på meg og gi meg det eg ikkje hadde mista: eit namn». Vi minnes dermed om at vi som kvinner verden over fortsetter den eldgamle kampen for selvdefinisjon. Det eksisterer en forenende kraft mellom identitet

og det intime; og religion og kultur vil aldri kunne frarøve en den naturlige sensualiteten og eierskapet over ens egen seksuelle energi, selv om det patriarkalske maskineriet prøver å dysse dette ned.

Retten til selvdefinisjon legger seg parallelt med motstand mot konvensjonalisme i poesien til Shire. Det eksisterer en undertrykkelse

«Uten å holde noe tilbake utfordrer Shire den patriarkalske tradisjonismen.»

Warsan Shire.
Foto: Leyla Jeyte

Warsan Shire
«Eg lærer mor mi å føde»
Samlaget. 2020.

av tilstedeværelsen til de sterkeste av kvinnene, som diktene bygges rundt, og dette manifesteres i *Brann*. Frustrasjonen skildres nakent i diktet, i det kvinnen setter fyr på seg selv og sin ektemann etter klare tegn på at elskerinnen hans har vært på besøk. Her uttrykkes ren fortvilelse over å være underlagt en norm som tilrettelegger for emosjonelt misbruk.

Det skildres på en måte som gjør at man føler hver eneste strofe på kroppen. Dufter, smerte, smak, beføling og inntrykk gjengis slik at man nærmest forveksler sin egen plassering, tid og realitet med den som lever i boka. Shire har et oppslukende talent i å speile hvordan motstand mot konvensjonalisme kan miste drivkraften under vekten av overveldende makters interesse av å opprettholde ubalanse. Motstanden brenner ut.

Egoet i en marginaliserende kultur

Selv om Shire skriver ut ifra det identitetsmessige perspektivet til muslimske, østafrikanske kvinner, så er det tydelig at diktingen likevel evner å omfavne kvinner (og menn) i store deler av verden. Hun tar tak i sin egen bakgrunn som immigrant, og slik bringer hun frem hjelpeløsheten i flyktningtilværelsen. I diktet *Samtaler om heime* (på retursenteret) får vi en realitetssjekk, gjennom refleksjoner over det å være vitne til fordervelsen, frykten og døden som krig bringer.

Shire forteller historien om kvinnen som strever med en indre strid med lettelse over så vidt å ha unnsloppet den altoppslukende ødeleggelsen i sitt opprinnelsesland. Da hun ankommer det nye landet oppdager hun marginaliseringens og avvisingens forvirrende og depressive realitet. Fortellingen om veien til frihet formidles gjennom opplevelsen av å måtte totalt fra-skrive seg kontroll over egen person til det obskure, i håp om å overleve, ikke bare den lange ferden til et trygt sted, men også det å etablere seg på nytt på dette stedet. I strofene «Den libyske ørkenen raud av innvandrararkroppar, Adenbukta oppsvulma, byen Roma utan jakke. Eg håpar turen betyde meir enn mil, for alle barna mine er i vatnet» er det en direkte referanse til den farlige krysningen av Middelhavet fra Libya til Italia, hvor mange overfylte flyktningebåter har sunket og utallige liv har gått tapt, både barn og voksne.

Sårbarhet som ærlighet

Det gjenstår å nevne Shires mestring av fortellerevne og språk, og hennes poetiske reise som får sansene til å våkne. Hun er utvilsomt begavet og har en kraft til å smi ord på en slik måte at hun skaper akkurat det hun ønsker. Hver eneste side i *Eg lærer mor mi å føde* er en bittersøt reise i selvdefinisjon, realisering, selvinnsikt, skjulte gleder, sorg, tyngende skam, uforbeholden intimitet, frykt, utfordring og motstand.

Hele verket er et innsyn i det paradoksale ved kjærlighet, og i at mennesket på sitt beste er politisk ukorrekte. At man bare ved selvaksept og konfrontasjon av dype arr vil finne helbredelse. Og kanskje viktigst av alt: motstridende elementer i hver og en av oss vil alltid eksistere. Det gjør oss menneskelige. Til tross for at vi ofte har en innvendig strid som

distraherer fra å lege sår, har vi likevel alle de nødvendige forutsetningene til å helbrede oss selv gjennom å omfavne smerte som en del av en nødvendig prosess for å komme tilbake til glede. Begge fenomener tilhører et spekter av følelser vi som mennesker har tilgang til. I vår sårbarhet er vi ærlige.

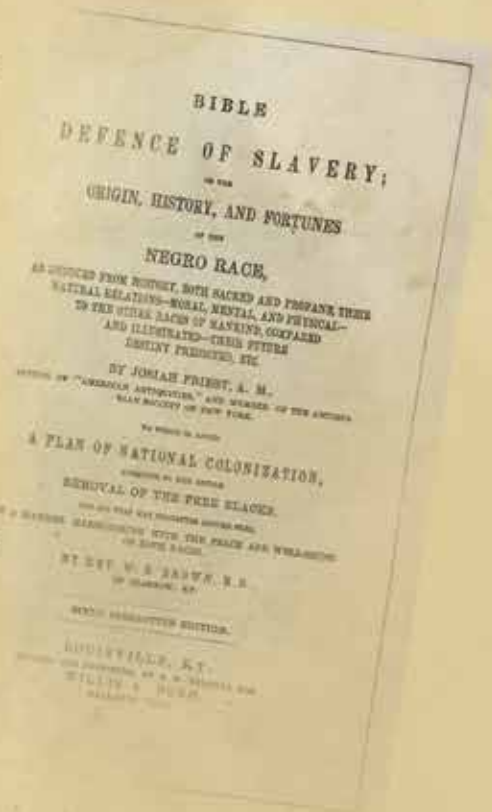
«Apati er det same som krig, dei drep, begge to, seier ho. Langsamt som kreft i brystet, eller raskt som ein machete i nakken.»
—*Kona mi døyr som framand, og ho vil ikkje bli tatt på.* ⑤

«Hele verket er et innsyn i det paradoksale ved kjærlighet, og i at mennesket på sitt beste er politisk ukorrekte.»

Warsan Shire er gjendiktet til nynorsk av forfatter og dramatiker Camara Lundestad Joof (bildet) og Kristina Leganger. Foto: Samlaget

Dine aner er mine aner

The Four Representatives of Mankind: Illustrasjon fra «Bible Defence of Slavery; or the Origin, History, and Fortunes of the Negro Race» av Josiah Priest.

Foto: Contraband Collection

Det sies ofte at østasiatere er bedre enn andre i matematikk, at svarte har en naturlig rytme og er bedre i sport, eller at jøder er flinke med penger. Adam Rutherfords bok *How to argue with a racist* dekonstruerer slike rasistiske myter om rase og genetikk.

▼ MARI K. LINLØKKEN ▼

Menneskets historie begynte i Afrika. Den tidligste kjente homo sapiens utviklet seg i det som nå er Marokko, for rundt 300 000 år siden. Fossilene som først

ble funnet av disse tidligste mennesker var gravlagt i Riftdalen i Øst-Afrika. For 70 000 år siden migrerte en gruppe ut til det som nå er Europa, og siden har menneskeheten vandret videre, og fram og tilbake.

Forskere har funnet at det globale genetiske iso-punktet var for 3400 år siden, det vil si at de menneskene som levde da, er anene til alle oss som lever i dag. For Europa er dette på 900-tallet. Vi er alle slektninger - «Ingen nasjon er statisk og ikke noe folk er rent». I boka *How to argue with a racist* skriver Adam Rutherford at rase eksisterer fordi vi oppfatter det slik, og at rasisme eksisterer fordi vi utøver den.

Hudfarge – rase stikker ikke dypere enn hudlaget

De første mennesker hadde mørk hud, men siden melanin, som gir mørk hudfarge, har som funksjon å absorbere og blokkere UV-stråler og hindre disse i å utarme folatnivået i huden, har mennesker som vandret ut av Afrika til mindre solrike strøk ved naturlig seleksjon utviklet lysere hudfarge. Sammenhengen mellom sollys og hudfarge er likevel ikke entydig, grupper som har utviklet seg på samme breddegrad har ikke samme hudfarge. Andre faktorer, blant annet kosthold, spiller inn, uten at man foreløpig vet eksakt hva og hvordan. Hudfarge er kodet i DNA-et, og er det synligste kjennetegn som brukes som grunnlag for skille mellom mennesker. Det danner grunnlag for rasisme og derfor binder vitenskap og rasisme uløselig sammen.

De fleste er enige om at raser ikke finnes, og mange argumenterer med at siden de ikke finnes, er det feil å bruke begrepet fordi en da forsterker en feilaktig ide. Dette synspunktet er det ofisielle norske syn, og årsaken til at begrepet rasisme eller rasediskriminering er erstattet med diskriminering på etnisk grunnlag.

Rutherford mener at glatte fraser som at «rase eksisterer ikke» eller «rase er bare en sosial konstruksjon» undergraver mer presise måter å diskutere komplekse variasjoner mellom folkegrupper på. Samfunnsvitenskapelig sett eksisterer rase nettopp fordi det er en sosial konstruksjon. Spørsmålet er hvorvidt det er grunnlag for å se på rase som meningsfylt når det gjelder biologi og adferd. Siden begrepet også brukes i kretser som anses som vitenskapelige, er det for genetikere en dyd av nødvendighet å forholde seg til begrepet, ifølge Rutherford.

Tester som lover gull og rene aner

Menneskelige gener er nå lagret i to ulike typer databaser; *Det menneskelige genomprosjektet* har generert ett, den andre typen eies av private selskaper. *Det menneskelige genom* var et internasjonalt vitenskapelig prosjekt som ble gjennomført i perioden 1990–2003, med mål å kartlegge den samlede menneskelige arvemassen. Basen inneholder både

historisk og nyere materiale, og en base for utstrakt genforskning. De private databasene oppstår på 2000-tallet, ved at gentester selges til folk flest av selskaper som går langt i å love å finne anene dine, mot at de får putte DNA-et ditt i databasen sin. Disse selskapene, der Rutherford særlig nevner 23andMe og AncestryDNA som giganter, eier i praksis genome til 26 millioner kunder.

Rutherford beskriver verktøyene som brukes i dagens genforskning; Genome Wide Association Studies (GWAS) er et verktøy for finne statistisk korrelasjon mellom genetisk kode og spesiell adferd, mens Polygenic Risk Score (PRS) er en risikoberegning for sykdom. Rutherford understreker her at mens GWAS kan markere at det skjer noe interessant, så kan det ikke fortelle hva. PRS kan fortelle om et anlegg for sykdom finnes, men ikke sannsynlighet for at det slår ut i sykdom. Verktøyene kan brukes til å skille ut forskjeller innen en populasjon, men ikke mellom populasjoner.

Sender du spyttprøve til analyse i de private selskapene, vil materialet ditt sammenlignes med DNA fra andre kunder i samme database. Utvalget og sammenligningsgrunnlaget er ikke representativt, men basert på folk med størst interesse for slik testing. Det inneholder ikke historisk materiale.

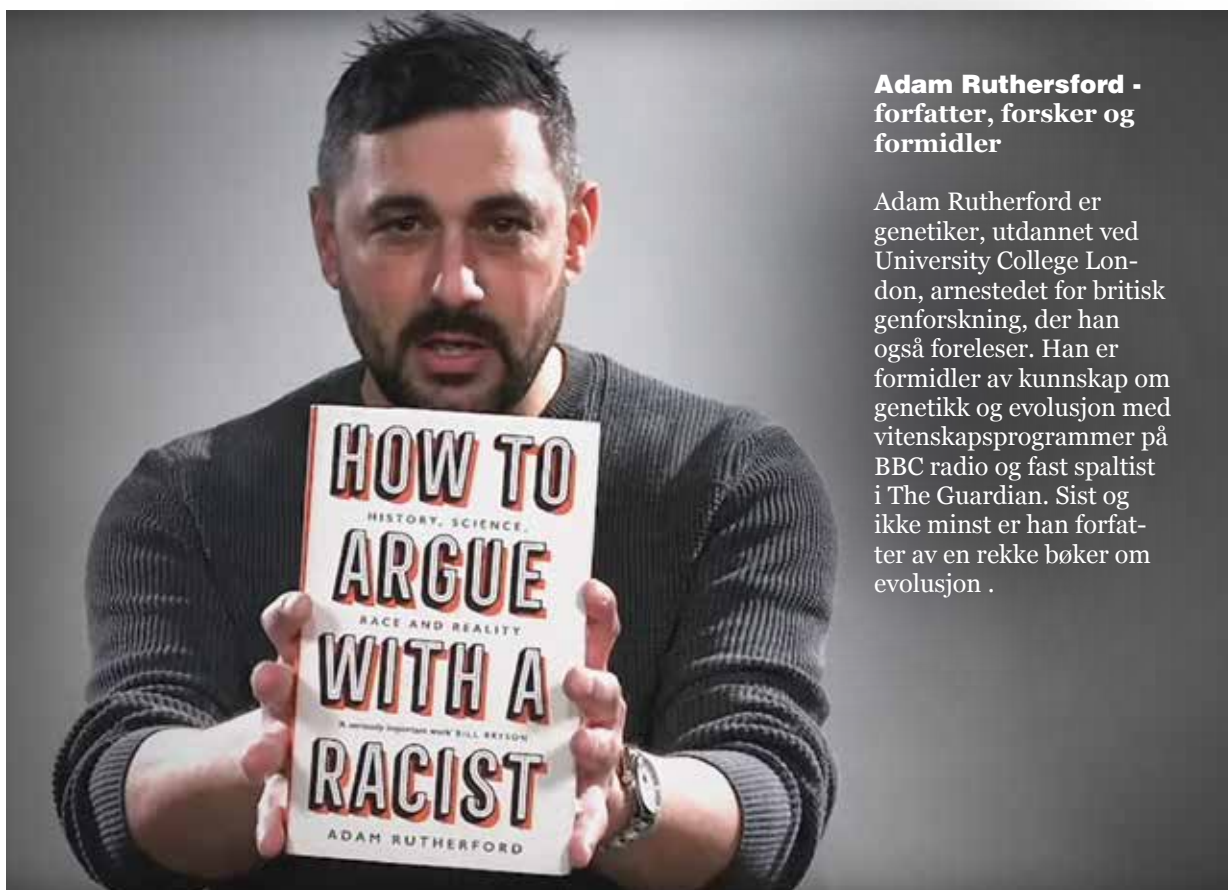
DNA-tester markedsføres også overfor afrikansk-amerikanere. 1/8 av befolkningen er etterkommere av

tidligere slaver med opprinnelse i Vest-Afrika, men hvis fødested stort sett er ukjent. Selskapene lover å identifisere både opprinnelsesland og etnisk gruppe. Etniske grupper er imidlertid ofte mer kulturelt enn genetisk homogene, de er brede grupper som innad kan være svært mangfoldige. De fleste har aner fra flere områder, og slaveeierne har etterlatt gener. Folkegrupper har også beveget på seg i Afrika de siste hundreårene, og referansegrunnlaget i Afrika er tynt.

Så er det mulig å finne ut hvor du egentlig er fra? Nei, sier Rutherford, testresultatene viser mer enn noe at vi mennesker er av et villniss av røtter. Du kan få svaret på hvilken nålevende befolkning du deler noen gener med, og i hvilket geografisk område de bor nå. Vi vet bare unntaksvis noe om genene til de som bodde i det angitte området for 1000 år siden. Noen få heldige kan finne nålevende, ukjente slektninger, men for de fleste er resultatet ganske intetsigende, sier Rutherford.

DNA-tester er i seg selv ikke rasistiske, mener han, men inspirasjonen som driver både rasister og hob-

«Samfunnsvitenskapelig sett eksisterer rase nettopp fordi det er en sosial konstruksjon.»

**Adam Rutherford -
forfatter, forsker og
formidler**

Adam Rutherford er genetiker, utdannet ved University College London, arnestedet for britisk genforskning, der han også foreleser. Han er formidler av kunnskap om genetikk og evolusjon med vitenskapsprogrammer på BBC radio og fast spaltist i The Guardian. Sist og ikke minst er han forfatter av en rekke bøker om evolusjon .

Adam Rutherford
«How To Argue With a Racist»
Weidenfeld & Nicolson 2020

Foto: PoliticsJOE, YouTube

bygenealoger er den samme fordreining av vitenskapen – at slektslinjer er rettlinjede og at du bærer alle ættens gener. Vi har 20 000 gener, halvparten fra far og halvparten fra mor. Det vil si at halvparten av genmaterialet ikke føres videre.

Hvite bruker hjernen, svarte arver krefter

Ingen hvite har vunnet 100 meter sprint i OL siden 1980, vinnere har vært enten amerikanere eller kari-biere med afrikansk bakgrunn. På de lange distanse-ne har østafrikanske land dominert. Både sportsjour-nalister og forskere har spekulert om det er genetisk arv fra geografiske områder som gir disposisjon for eksplosiv energi eller for utholdenhet.

Det benektes ikke at gener er en faktor i sport – du kommer ikke på elitelaget i basket om du er 1,65 meter høy, og du blir ikke en god langdistanselø-per om du er kortbeint. Men mange andre faktorer i omgivelsene er helt avgjørende. Befolkning som lever 1000 meter over havet har bedre oksygen-opptak og bedre utholdenhet. Barn og unge som har tilgang til svømmebasseng og svømmetrening blir bedre i svømming, og skiløpere som har gode muligheter med trenere, smørebuer og foreldre med råd og overskudd til å stille opp, har sjanse til å drive skitalentet videre.

Norges stoltheter på 1500-meter, Team Ingebrigtsen, har blitt gjort gjenstand både for en TV-serie og forskning. Forklaringen forskeren ved Stavanger Universitet fant, fordelene ved å være tre brødre; tøff, systematisk og tett styrt trening; dedi-kert arbeid; tidlig aktivitet i flere idretter – og helt til sist «en god miks av gener». Altså kontekst, kultur og ressurstilgang, og ingen genetest.

Det påfallende er at løpsprestasjoner kobles til gener, mens det ikke gjøres når det for eksempel gjelder svømming, sykkel, ski eller tennis, der vinnere er nesten utelukkende hvite. Dette kaller Rutherford «white brain, black brawn»; at nøkkelen til hvites suksess ligger i intelligens og innsats, svartes i med-fødte egenskaper.

Sport handler om det ekstreme av menneskelig yteevne, og sportseliten er ikke som alle andre. Hva som gjør at noen tar ut denne ekstreme yteevnen, er betinget av samfunnsstrukturer, kultur og mulighe-ter. Det er rasisme å redusere prestasjonene til en medfødt, ufortjent biologi, enten det gjøres bevisst eller ubevisst.

Myten om pengesmarte nobelprisvinnere

Både når det gjelder mennesker med afrikansk-ame-rikansk bakgrunn og jødisk bakgrunn, er det kon-

Jon Alfred Mjøen var den fremste talsmannen for rasehygiene i Norge fra 1900 til 1945, og for at den «nordiske rase» og den «germanske rase» skulle utbres på bekostning av andre.

struert hypoteser om naturlig og unaturlig seleksjon – teorier som ikke lar seg teste, og som ikke har vitenskapelig belegg.

Slaveriet skal angivelig ha ført til seleksjon av gener som gir fysiske prestasjoner. Rutherford peker på at det i så fall burde vist seg i prestasjon i vektløfting og bryting, sportsgrener østeuropeere utmerker seg i, og ikke i sprint. Og hvis det nå var slik at seleksjonen fremmet gener som gir muskler med eksplosiv energi burde afrikansk-amerikanere vært blant de raskeste svømmerne, men da anvendes hypotesen om tyngre beinbygning som alternativ fordeling. Samfunnsforklaringer som at svømmebasseng helt til nyere tid var forbeholdt hvite, eller at barn i fattigere områder har dårligere tilgang til svømmeundervisning og derfor oftere ikke kan svømme, bringes ikke inn.

Jøder er en etnisk gruppe med særegen historie, og én gruppe som det særlig er knyttet mange stereotyper til, er askenaziske jøder, sier Rutherford. Dette

er en gruppe som oppsto i Sentral-Europa i middelalderen, antakelig etter innvandring fra Midt-Østen. De fleste jøder som ble drept i nazistenes dødsleire var fra denne gruppen, og mange av de overlevende migrerte til Nord-Amerika og Israel etter krigen, der de utgjør halvparten av den jødiske befolkningen i dag. Mange fra denne gruppen presterer høyt på flere felt, både som nobelprisvinnere og som utøvere av klassisk musikk, blant annet. Det gripes også her til både genetikk og kultur som forklaring. Restriksjoner og praksis fra maktavere i Sentral-Europa i middelalderen gjorde at jøder fokuserte på forretninger og finans, og det å drive med pengeutlån skal angivelig ha krevd høyere intelligens og naturlig seleksjon ha ført til videreføring av dette genmateriale.

En annen hypotese er at høy forekomst av visse genetiske, arvelige sykdommer fremmer intelligens – forutsatt at en arver bare fra en av foreldrene. En studie som kom så sent som i 2006, av Cochran,

Hardy og Harpending, lanserer at Tay-Sachs, Nieman-Pick og Gauchers sykdom fremmer intelligens når en har ett gen, mens det er dødelig å ha to. Rutherford har undersøkt databasene for sykdomsgenene som Cochran trekker fram som mulige drivere for intellektuell kapasitet hos askenazijødene og intellektuelle prestasjoner, men fant ingen slik sammenheng. Cochrans studie er diskreditert av genetikere, men referert bredt og brukt for alt den er verdt, også av rasister som psykologen Jordan Peterson. På Forskning.no refererer forskningsjournalisten Erik Tunstad boka i en artikkel i 2019, der han mener at hypotesen om sammenheng mellom rase-messig forskjell og forekomst av gener for Gauchers sykdom har sterke indisier, men spør også hvorfor hypotesen ikke er testet.

Er det ikke heller slik at intellektuell kapasitet og musikalske ferdigheter utvikles i et miljø der intellekt og musikalitet verdsettes og utøves, spør Rutherford.

Ideologisk basert teori

Rutherford gir en grundig gjennomgang av raseteorier og vitenskapshistorie i kontekst av opplysningstid, revolusjon av biologien og europeisk kolonialisme. Biologene går foran med en iver etter å klassifisere og putte i bokser, så kommer Darwins grensesprengende evolusjonsteori, og parallelt utvikles ideen om at hudfarge og fysiognomi er det synlige skillet mellom høyerestående og laverestående. Det er selvfølgelig ikke tilfeldig at denne idéen oppstår i et Europa i kolonialistisk ekspansjon.

Denne annengjøringen av befolkningen gjør det mulig å tillate okkupasjon og maktbruk i koloniene. Det er lettere å selge inn undertrykking og slaveri når «de andre» blir kategorisert som annerledes og underlegne. Å knytte intellektuell kapasitet og mentale egenskaper til hudfarge og fysiognomi ble sentralt både i rasistisk ideologi og «vitenskap», og topper seg i rasehygiene.

Myten om at afrikanere har lavere intelligens enn andre folkegrupper lever fortsatt, og resultat av IQ-tester som viser et lavere gjennomsnitt i befolkningen i Afrika sør for Sahara føres som bevis. Rutherford viser hvordan koblingen mellom gener og rase er feilaktig.

Han peker på at populasjoner med ulik DNA kan ha samme IQ-skåre, det er ingen kobling mellom DNA og intelligens på gruppenivå. Selv om intelligens er arvbart, er gener bare en bit av forklaringen. Det er store forskjeller på individnivå, i Afrika som i alle andre regioner, og dette henger sammen med

levestandard, ernæring, helsestell, miljø, skole- og utdanningsmuligheter. Endringer i disse på samfunnsnivå har gjort at gjennomsnittsskåren på IQ økte utover 1900-tallet over alt i vestlige land. Dette kalles Flynn-effekten. I Norge steg IQ-gjennomsnittet fra 1950- til 70-tallet, men flatet så ut og har vist nedgang i Norge de siste tiår. Hvorfor vites foreløpig ikke, men teoriene er mange og forskes på.

I Norge har myten om gener, IQ og afrikanere blitt framført både på NRK og i andre kanaler. TV-serien «Hjernevask», som også ble til boka «Født sånn eller blitt sånn», hadde et program om raser, der de ukritisk siterte biologen James Watson, som ble tildelt nobelpris i 1962 for oppdagelsen av strukturen på DNA, og som hevder at afrikanere har lavere intelligens. Watson beklaget uttalelsen som ble sitert på NRK, men gjentok så seint som i 2019 at afrikanere er mindre intelligente og at dette har sammenheng med genetik. I 2010 kom også boka «Selvmordsparadigmet» av Ole Jørgen Anfindsen, som framførte påstanden om at genetisk betinget lavere intelligens blant innvandrere, særlig fra Afrika, «er avgjørende for Norges framtid».

Resultat av kultur, biologi og historie

All menneskelig aktivitet er en sammensmelting av kultur, biologi og historie. Det er mulig at gener kan dytte på i retning av naturlig evolusjonær seleksjon som fremmer kulturformer, sier Rutherford, men teorien er lite sannsynlig.

Bunnlinjen er at mennesker deler nesten alle samme DNA, som viser at vi har felles opprinnelse. Genetisk forskjell er årsaken til mange fysiske forskjeller, men ikke alle. Strukturen på genomene korresponderer med landområder, men det er store variasjoner innenfor enhver gruppe, og glidende overgang imellom disse. Genetikken kan ikke dele menneskeheten inn i rasegrupper. Raseforskjeller stikker ikke dyper enn hud. 📍

«Det er ingen kobling mellom DNA og intelligens på gruppenivå.»

Foodora-budene og fagbevegelsen: Mat for folket

Prekariatet er sammensatt av midlertidige, usikre, utsiktsløse, sårbare, prekære arbeidstakere. Er innvandrere mer sårbare enn andre deler av befolkningen?

▼ KNUK KJELSTADLI ▼

Den klassiske arbeideren var en mann, gjernene med arbeid i industrien, med fagkunnskaper, ansatt på heltid, ja ikke sjelden på livstid. Han var fagorganisert, og i «Gerhardsen-tida» var også staten rettet mot å støtte ham og hans klassefeller. Industrisyssetningen kulminerte i Norge i 1973-74. Fra den tid sank tallet på industriarbeidere både absolutt og som andel av yrkesbefolkningen.

Den delen som vokste, var folk med utdanning utover den obligatoriske, for eksempel en treårig høyskoleutdanning. Mange i disse sosiale mellomlagene er i offentlig tjeneste, i stat eller kommune. For LO har de utgjort en utfordring fordi de har organisert seg i andre fagsammenslutninger, som Utdanningsforbundet. Men de har iallfall som industriarbeiderne vært organisert.

Dette gjelder ikke den andre delen av lønnstakerne som vokste kraftig fram mens industrien gikk tilbake – tjenesteytere i privat sektor. Mange av disse er sjølstendig arbeidende, som for eksempel konsulenter i IT-bransjen. Disse kan gjøre det godt økonomisk (så lenge de ikke ble rammet av kriser), og har vært lite tilbøyelige til å fagorganisere seg. Men det nye felles LO-forbundet for musikere og andre kunstnere, kalt Creo, kan vise vei.

Imidlertid er annen kategori kanskje viktigere for LO. Disse har fått mange merkelapper, som vektlegger ulike sider ved deres situasjon. De er kalt ufaglærte, serviceproletarer, burgerproletarer, lausarbeidere og prekariat. Den siste betegnelsen gjelder folk som står i midlertidige, usikre, utsiktsløse, sårbare, prekære jobber. Prekariatet kan også omfatte mennesker som ikke har kort utdanning, men har kortvarig arbeid, som i medier, kulturliv og forskning.

Prekariatet er sammensatt

Prekariatet er ytterst sammensatt; de er på et vis mer like i hva de ikke er, enn hva de er. Prekariatet er sammensatt av for eksempel enslige mødre, kvinner i servicejobber, ungdom, og folk med innvandrerbakgrunn. Når det gjelder de siste, har det vært argumentert med at de er fjerne fra fagbevegelsen av ulike grunner – familie- og slektsorientert kultur, dårlige erfaringer fra hjemlandet, en politikk fra fagbevegelsen som ikke treffer deres behov.

Men erfaringene sier at bakgrunnskultur ikke er avgjørende. Avgjørende for arbeidsmigranter er hvor lenge de har vært i mottakslandet, og hvor lenge de har til hensikt til å bli. Har de noenlunde stabilt arbeid med en lengre tidshorison, vil de orientere seg som norske arbeidere. Er de her over tid, kommer kanskje familien etter og barna slår rot, så tanken på å bli er rimelig. I dette framtidprosjektet inngår også det å fagorganisere seg. Tenker de derimot bare å være noen måneder, har de ikke mye umiddelbart å tjene på å organisere seg. Et alternativ der en jobber hardt i lange dager, for så å reise hjem, virker mer tiltrekkende og rasjonelt.

Noe av denne problematikken gjelder også prekariatet allment. Når de skifter fra en arbeidsplass til en annen, eller til arbeidsløshet, blir det mindre klart hva fagbevegelsen kan tilby. Så en kan komme til å tenke at disse er uorganiserbare. Det koster stor innsats fra tillitsvalgte å nå dem, og organisering blir mye et Sisyfos-arbeid, der en må begynne om att og om att. Folk går inn, men forsvinner ut igjen. Men så skjer mot alle odds det at en helt typisk gruppe i denne delen av arbeiderklassen går hen og organiserer seg, krever tariffavtale, gjennomfører en kraftig arbeidskamp og vinner!

Mat til folket

Foodora er et konsern med virksomhet i ti land; ideen deres er å bringe ut mat fra en rekke restauranter. Budene krevde høyere lønn og betaling for bruk av egen sykkel og mobiltelefon. Med hjelp fra Fellesforbundet i LO vant de fram etter en streik i august 2019. Flere forhold taler mot at de skulle lykkes.

I den norske sosiologiske klassikeren «Arbeiderkollektivet» (1961) nevner Sverre Lysgaard tre vilkår for at det skal dannes kollektiver. For det første må det være en fysisk nærhet mellom folk, slik at de kan se og kommunisere med hverandre. Men Foodora-folkene jobber jo en for en, spredt utover hele byen. Til gjengjeld kunne de råke på hverandre mens de var ute og syklet og samtale uten kontroll fra ledelsen.

Et neste vilkår ifølge Lysgaard er likhet mellom dem som danner kollektivet. Men Foodora-budene er ganske forskjellige etter alder og nasjonal bakgrunn. Her er både flertallsnordmenn og de som har bakgrunn som innvandrere.

Lysgaards tredje vilkår er at folk har en felles problemforståelse. Og likheten trass i forskjeller er jo arbeidsforhold og ansettelsesvilkår.

Endelig kan vi legge til et fjerde vilkår, som vi har nevnt, at folk har en viss bestandighet og langsiktig-

het i jobben. Hvis en så å si er på gjennomreise, er det svake motiver for å gå inn i et kollektiv.

En avantgarde i service-arbeiderklassen

Skal en forklare hvordan de lykkes, må en trolig ta med at det fantes personer blant dem som hadde interessen og evnene til å bli pionerer. De fant fram til nye kampformer. Det nyttet ikke å stå klassisk streikevakt, så de lagde en stor sykkelgjeng som dro fra sted til sted og holdt korte propagandamøter.

Disse originale tiltakene bidro til å utløse en betydelig velvilje blant publikum. Foodora-budene fikk et sympatiovertak, en moralsk makt. Eierne risikerte å få mye negativ reklame. Kanskje er Foodora-folk en avantgarde for den nye servicearbeiderklassen. De kan vise seg å bli et eksempel som andre deler av prekariatet fører videre. **S**

«Prekariatet er ytterst sammensatt; de er på et vis mer like i hva de ikke er, enn hva de er.»

Illustrasjon: Samora Forum / Linn SC

Globale nabokjerringer

Nabolaget har fått en ny dimensjon. Millioner av mennesker over hele verden er beordret i ulike karantenesystemer. Det er en ensom tid for mange, for andre har det vært mer sosialt enn noen gang.

INA EDLUND
MITT NABOLAG

Når man minst har ventet det og mest trengte det, så sto naboer du aldri hadde sett på din digitale dørkarm. De tilbød seg å kjøpe mat, luften hund, hente medisiner og kjøpe blomster til din syke mor. Du har kanskje ikke bedt om det, men i femte etasje i naboblokka dukker det opp en høyttaler og en mann med saksofon. I etasjen under åpnes vinduene og tostemt «We shall overcome» runger utover nabolaget. I bakgården står en mann og danser for en liten jente som feirer bursdag uten gjester.

Det henges opp regnbuetegninger og hyggelige meldinger i vinduer, det klappes, spilles, synges og danses fra verandaer og tak. I Oslo, Barcelona, New Dehli, Beirut... Alt filmes og streames og spres rundt i vårt nye, felles globale nabolag. Vi ser og vi ler, vi blir rørt og vi deler videre. Folk bidrar med det de kan, gode råd, en quiz, treningstips, en hjemmekonsert eller kreative aktiviteter for barn. Foreldre nikker gjenkjennende til andre foreldres hysteriske erfaringer med barn og hjemmekontorløsning. De bor i Tokyo, London, L.A, Dehli og Oslo og opplever et nytt og nyttig fellesskap.

På gateplan

Ikke alt skjer på den store verdensscenen. Dugnadsånden har spredt seg fra folk til folk, fra blokk til blokk. Bydelsmødrene i Oslo informerer om korona og smittefare på mange språk. Frivillighetssentralene ringer daglig rundt til bekymra eldre. Unge menn tar på seg gule vester og går ut om kveldene for å snakke med ungdom om smittevernregler og fotball. Moskeene deler ut mat på gata. Og noen legger varme, nystekte boller utenfor døren din. Bare for å være snill i en vanskelig tid.

Hjertet av Holmlia er en lokal tilstand av positiv energi. Aysel og Hussein har kontakt med rundt 1000

ungdommer på Instagam, og hver dag tilbyr ekteparet quiz, kahoot, konkurranser og felles netflix-kvelder. De ringer rundt og snakker med dem som trenger en prat, tar en tur i nabolaget for å se om noen henger ute - for nært eller for fjernt.

Det er mange som bor trangt. Det er mange som har foreldre som er arbeidsledige. Det er folk hjemme som har store bekymringer, noen har dårlig psykisk helse. Det er godt å luften hodet sammen med venner, men lett å glemme meterne som må skille vennskapet når koronaen setter dagsor-

den. Det er så nytt og annerledes og rart. En frivillig i gul vest, en miljøarbeider fra fritidsklubben eller en Hussein man har tillit til, alt dette er lokal solidaritet og viktige brikker i dugnadspuspillet.

Vi og dem vinner ikke

Med et nært naboskap kommer også nabokjerringa. Fenomenet utfolder seg i full styrke på sosiale medier. Det kjeftes, klages og jamres.

– Jeg så en hel gjeng på fotballbanen, hvor er foreldrene, messes det. Og hele tiraden ruller i kommentarfeltet om disse foreldrene som

«Dugnadsånden har spredt seg fra folk til folk, fra blokk til blokk.»

Illustrasjon: Samora Forum / Linn SC

aldri stiller opp, ikke bryr seg, ungene som ikke har grenser og vi som er ansvarlige folk må ta støytten, mens de andre ødelegger den norske dugnadsånden.

Det smeller på sosiale medier om barn, foreldre, innvandrere, eldre, joggere, for mange folk i skogen for mange folk i byen. Men likevel. Det er ikke småligheten og surheten og selvgodheten som skal vinne denne pandemien. Det er fellesskapet, mangfoldet, romsligheten, solidariteten, de nye tankene, de nye mulighetene, den plutselige varmen og hjelpsomheten som står sterkest i disse dager. Vi er i samme båt og vi skal samme sted. Videre.

Den norske dugnaden er ikke så norsk. Den er menneskelig og den finnes over alt og er en del av oss alle. Akkurat som behovet for felleskap og gleden over å dele med andre. Det er mulig at det globale digitale naboskapet er et kortvarig streif av fellesskap. Eller kanskje ikke. Vi har på alvor opplevd at vi er sårbare og avhengig av hverandre.

Globale kanelboller

Når det gjelder våre fysiske nabolag så vet vi at stillheten og fraværet fra hverandre også har styrket andre bånd som forhåpentligvis vil vare lenge. Jeg håper og tror at det fortsatt vil komme varme kanelboller på trappa og etter hvert invitasjon inn rundt middagsbordene.

Hege Storhaug hadde ikke rett denne gangen heller. Hun var rask ute med å konkludere at innvandrere ikke vil delta i vår felles dugnad. Så feil kan man ta. Her er det ikke opprinnelsesland eller navn som gir utslag, her er det størrelsen på hjerte som teller. Hva stoppskiltet Hege Storhaug selv har bidratt med, vites ikke, men hvem bryr seg.

«Den norske dugnaden er ikke så norsk. Den er menneskelig og den finnes over alt og er en del av oss alle.»

Folk på Grønland, Stovner, Tøyen, Mortensrud og Holmlia bryr seg om «byen vår». Landet. Millioner av verdens folk. Vi er ikke skapt til å sitte i karantene. Vi er overleverer som gjør det som er best for oss. Denne gangen handler det om å være hjemme for å redde liv. I mellomtiden skal vi gå på virtuelle forelesninger og konserter, delta på indisk matkurs, afrikansk trommekurs, besøke folk i byer vi aldri har vært i, og tenke grundig gjennom hvordan vi, nabolaget og samfunnet vårt blir den dagen sosial kontakt ikke lenger er livsfarlig. Når alt er tilbake til normalen. Eller, det er kanskje ikke dit vi skal? Et populært «mem» som har blitt delt av millioner av mennesker på sosiale medier forteller oss:

«Nothing should go back to normal:
Normal wasn't working
If we go back to the way things were,
we will have lost the lesson.
May we rise up and do better». ❸

Illustrasjon: Samora Forum / Linn SC

Dead TVs - Dakar.

Foto: Selly Raby Kane

Fra mainstream til understreams

Mainstream-kulturen, massemedia og popkulturen er i en brytningstid. Sosiale medier og strømming av musikk og film bryter ned media, slik vi fra før av kjenner fenomenet.

▼ ENDRE DALEN ▼

Hvis kunsten imiterer naturen, virker det som om sosiale medier imiterer naturen mer surrealistisk enn alle eksisterende medier og uttrykk. Hva gjør korona-krisen med mentaliteten, identiteten og kulturen vår? I Kampala sier de «ovastand», i stedet for «understand», og på Jamaica sier de «downpression» i stedet for «oppression». Etter korona-krisen kan vi kanskje si at det ikke er noen mainstream, eller undergrunn lenger: bare «understreams».

I den satiriske klassikeren *Mumbo Jumbo* av Ishmael Reed følger vi den såkalte epidemien «jes grew», som sprer seg fra New Orleans. Jes grew får folk til å danse skjødesløst, digge jazz og blues, og anerkjenne afroamerikansk kultur. Men, som Reed skriver i innledningen, er ikke jes grew som fysiske sykdommer, for den er egentlig et antivirus. Noen sykdommer fortærer kroppen, mens jes grew vekker kroppen til live. Gjennom sidene leser vi om hvordan jes grew infiserer alt den støter på, og vi følger «sykdommen» fra smittetilfelle til smittetilfelle i ta-

«Det føles som om tiden går i sakte film, men vi spoler egentlig fremover.»

bloid-stil. Parallellen til hvordan korona-pandemien blir dekket i media i dag får oss til å tenke oss ekstra godt om. Hvis jes grew sprer seg til New York og blir en pandemi, vil det være slutten på sivilisasjonen slik vi kjenner den, hevder konspirerende krefter.

Metaforisk gjenspeiler jes grew en virkelig pandemi som varte mellom 1918 og 1920, spanskesyken, som infiserte rundt en fjerdedel av jordens befolkning. Spanskesyken var en av de største pandemiene siden

europiske kolonister inntok et Amerika befolket av urfolk uten immunitet for sykdommer fra Europa.

I sin tur ble jazzkulturen omtalt som et virus i media i de svingene 1920-årene, og den dag i dag tar vi oss selv i å si at nye rytmer er smittsomme, mens ordet innflytelse, som hyppig brukes i forbindelse med kunst og musikk, har samme etymologiske røtter som influensa. Nå i den digitale alderen forteller likedant et vittig Facebook-mem oss at vi må reinstallere året 2020, fordi denne versjonen har et virus, mens ryktene om hvordan korona smitter, sprer seg raskere enn sykdommen i seg selv på sosiale medier.

Ingenting er imidlertid så ille at det ikke er godt for noe. Nå har plutselig tilnærmet hele verdens befolkning noe veldig spesifikt til felles: karantene og sosial isolasjon. Imens henger Extinction Rebellion opp plakater overalt – og de spammer The World Wide Web med memer: Budskapet er at vi ikke kan gå tilbake til normalen, fordi det var den gamle normalen som var selve problemet. Dette er bare en av mange

Filmskaper Hito Steyerl sier at internett og digitale bedrifter aldri vil klare å få monopol på menneskelige relasjoner.

Foto: Des Willie, Notting Hill Carnival

tendenser som forteller at vi på dette tidspunktet i historien går gjennom et sosialt paradigmeskifte, et kulturelt skifte der vi er nødt til å tenke i nye mønstre.

Det føles som om tiden går i sakte film, men vi spoler egentlig fremover, på mange områder. Som konsekvens av Covid-19, tas politiske beslutninger over natta, noe som har konsekvenser for alt fra kultur til økonomi og samfunnet som helhet. Nye kulturer vokser gjerne ut av kriser, det kan virke som om naturkreftene med ujevne mellomrom konspirerer med kulturelle krefter om å gjenoppfinne planeten vår. Vi har endelig tid til å stoppe opp og reflektere over hvor vi kommer fra – og hvor vi er på vei.

Massemedia i tandem med kulturen

Vi spoler tilbake til 1917, da den første jazzplata av Original Dixieland Jazz Band ble spilt inn og gitt ut: Et hvitt amerikansk band spilte nå plutselig svart amerikansk musikk. Massiv migrasjon fra Sørstatene og spesielt fra Europa til storbyer i USA mellom

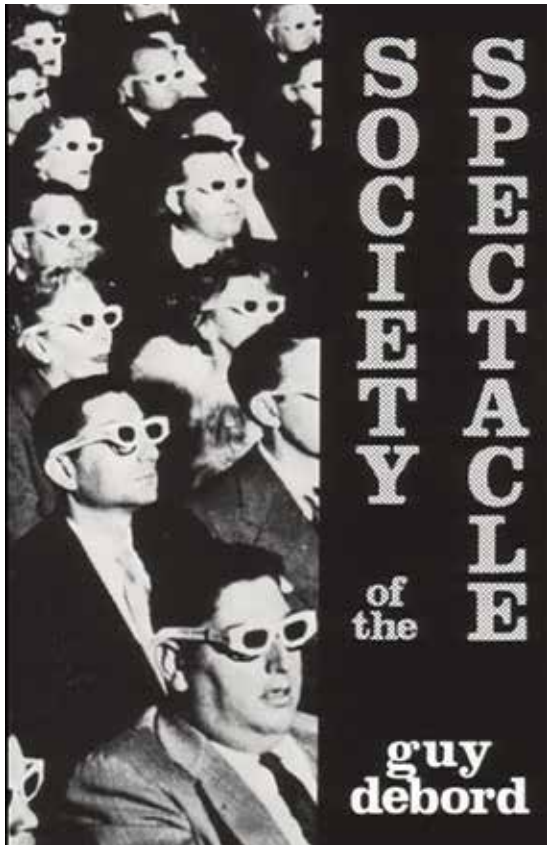
1900-1917 var en av flere faktorer som førte til en såkalt «hip convergence» – en spredning på tvers av etniske og kulturelle skillelinjer, ifølge forfatter John Leland. Verden var på vei inn i en omveltning av media og kultur, der teknologiske nyvinninger som gramofon og radio bykset menneskeheten inn i en ny virkelighet, og der masseprodusert og masse-kommunisert lyd nådde bredden av befolkningen. Innspilt lyd førte også til at svart kultur i mye større skala enn før ble tilgjengelig for et hvitt publikum, og omvendt. Det var ikke alltid like lett å vite om musikken var spilt inn av svarte eller hvite, og det var med på å bryte ned rasistiske skillelinjer.

Beat-kunstner og filmskaper Harry Smith påpeker i *The Anthology of American Folk Music* at plateselskapene var redde for konsekvensene av fri flyt av musikk på tvers av befolkningsgrupper som var kulturelt og sosialt isolert fra hverandre. Slik ble det påklistret merkelapper som «race records» og «hillbilly records» på 78-platene. Dette var rasistiske kategorier og ble brukt nesten frem til 1950, da andre kategorier som rhythm & blues og country ble gjeldende, for eksempel på den amerikanske Billboard-lista. Ralph Peer i Okeh Records var ansvarlig for disse kategoriene, og han sa selv at det gjorde stor skade for ettertiden. Derfor var det antakelig radioens popularitet utover 1920-tallet som for alvor satte fart på det kulturelle skiftet den gangen.

Mainstream ble, tilfeldig eller ei, et begrep omtrent samtidig som TV-ene ble vanlige i stuene, og pussig nok, men ikke uventet, ble begrepet lansert av en britisk musikkjournalist, Stanley Dance. Dance, verdig sitt navn som han var, brukte begrepet om den svingende jazzen som folk danset til, i sjiktet mellom dixieland / hot jazz og bebop. Men mainstream media favnet om et bredere spekter av kulturen enn jazz, og settes snart i sammenheng med alt fra rock 'n roll til Hollywood-film, reklamebransjen og situasjonskomedier. Elvis Presleys berømte hoftevrikk på The Ed Sullivan Show var selvfølgelig en av mainstreamkulturens første og største milepæler. Fusjonen av svart og hvit kultur muterte til opprørsk ungdomskultur som omfattet alt fra film-ikonet James Dean på 1950-tallet, The Beatles på 1960-tallet til Public Enemy noen tiår senere.

Hiphop, disco, reggae og den medfølgende DJ-kulturen som sprang ut av gatefester i The Bronx, loftleiligheter på Manhattan og soundsystems i London eller Kingston, snudde opp ned på forestillingen om mainstream media: En DJ er både artist/musiker og medium/formidler, mens Public Enemy erklærte at de var «det svarte CNN» som vinklet verden fra de undertryktes perspektiv. TV-ens dominans innebar en sentralisering av kulturen – et sosialt mønster som på mange måter har vedvart til nå, selv om vi etterhvert fikk satellitt/kabel-TV, mobiltelefoner og internett. Dermed representerer mainstream en monokultur – som står i motsetning til kulturelt mangfold av minoriteter og subkulturer.

Guy Debord
«Society of the Spectacle»
Black & Red 1967

Marshall McLuhan
«The Medium is the Massage»
Penguin 1967

Streaming killed the TV-star

«The future is already here – it's just not evenly distributed», mente cyberpunk-guru William Gibson. Internett, som eksisterte allerede da Gibson sa dette i 1990, er nå jevnere distribuert, og nesten så mainstream som det kan få blitt. Hvis det i det hele tatt finnes noen mainstream lenger.

Den norsk-kongolesiske kunstneren og DJ-en Sandra Mujinga sier i et intervju med Kunstkritikk at hun savnet å se svarte mennesker i media etter at MTV forsvant fra den kollektive bevisstheten. Mens man på internett kan ha diskusjoner om «rase» – eller det å være svart kvinne – for der eksisterer kroppen parallelt på flere nivåer. Internett gir rom for kompleksitet.

– En av hensiktene med mainstream-media, er å fungere som et ledd mellom publikum og utøverne. Nå kan jeg treffe publikum veldig direkte. Det er en av fordelene med sosiale medier-alderen, det kutter ut noe av pisspreiket – vi utelater noe av affeksjonen, forteller den britisk-barbadiske bindestreks-jazzmusikeren Shabaka Hutchings over Skype.

Nå i 2020 har korona-tiltak som *lockdown* og portforbud over hele verden fremskyndet prosessen med å koble om verden til nye uforutsigbare gruppe-ringer. Som i opptakten til de svingende 1920-årene så har migrasjon, teknologiske fremskritt og globaliseringen av media og popkultur skapt en ny virkelighet. Så selv om den fysiske distansen mellom oss øker, så reduseres den digitale distansen.

Verden fragmenteres og det oppstår såkalte ekko-kamre, sosiale lommer der mennesker med lignende meninger «booster» hverandre opp, og dette er selvsagt skummelt og fører til alt fra høyreekstremisme til religiøs fundamentalisme – gjerne blandet med konspirasjonsteorier. Men takket være sosiale medier kan vi nå også like gjerne kommunisere med naboen som nabolandet, fjerne slektninger like gjerne som mennesker fra fjerne verdensdeler.

Er de beste Instagram-historiefortellerne vår tids grioter, hverdagspoeter, eller semiprofesjonelle kunstnere? De kan være alle tre, men helst ikke på en gang. Formidling av Instagram- og Snapchat-stories krever definitivt en livsstil hvor man retter oppmerksomheten gjennom mobiltelefonens linse. Måten vi konsumerer sosiale medier som TikTok-, Snapchat- og Instagram-stories minner på snodig vis om måten vi zapper mellom lineære TV-kanaler, bortsett fra at det nå er tilsynelatende uendelig med kanaler – og at vi kan snakke med dem vi ser på gjennom direkte-meldinger, eller live-samtaler.

Svarte og hvite, tyrkiske og kurdiske kids kan nå i sin sosiale isolasjon danse, synge og snakke – kommunisere fritt med hverandre uten hindringer skapt av mainstream media. Vi har tilgang til hverdagskulturen til hvem som helst, overalt og når som helst.

«Et skifte i media er nødt til å føre til et skifte i kultur.»

Nye hybridspråk utvikles og nye dansetrinn blir til, mens videoer redigeres og deles i femten-sekunders intervaller, lyddesignet med trap og afrobeats, eller lydklipp fra filmens verden. Sandra Mujinga sier med en viss ironi at Snapchat-filtrene er en integrert del av filmhistorien. Det er lett å skyve ironien til side, og ta henne på ordet: Det å lage film er nå demokratisert, hvem som helst kan lage film med spesialeffekter som man måtte til påkostede Hollywood-studioer for å redigere i gamle dager.

Det er like mye fremveksten av tilsynelatende millioner av alternativer, som reduseringen av den gamle mainstreamen, og dermed monokulturen eller majoritetskulturen, som registreres på den kulturelle jordskjelvrådaren. Hvorvidt kulturen påvirker media, eller om media råder over kulturen, fremstår som et evinnelig «høna eller egget-spørsmål», mens egentlig virker det som de sykler i tandem. Media-økologen Marshall McLuhan skriver i *The Medium is the Massage* at samfunnet alltid blir mer formet av medias natur, enn av innholdet i det som kommuniseres. Et skifte i media er nødt til å føre til et skifte i kultur.

Det er i realiteten flere andre viktige faktorer enn sosiale medier som Facebook og Instagram inne i bildet, så som strømmetjenestene av musikk, film og TV-serier. For å sette det på spissen: Strømmetjenestene tar, i samspill med Google og Facebook, kontroll over retningen som livene våre tar, takket være algoritmer. Algoritmene som bestemmer hva vi får øverst i monitor fungerer som veiledere inn i en ny slags mainstream – bokstavelig talt en strømning med kulturelle inntrykk. Eller en vannkran som aldri går tom, som er metaforen forfatter og journalist Simon Reynolds illustrerer dette med i et essay i *The Guardian*, der han redegjør for hvordan strømming gjennom plattformer som Spotify, YouTube og Netflix tok livet av mainstreamen i løpet av det forrige tiåret.

Globaliseringen av jordens spam

Noen tror at historien er ved veis ende, andre prøver å resirkulere den. De mer fremsynte skuer mot steder som Sør-Afrika og Tanzania, der de nye musikalske bevegelsene gqom, amapiano og singeli blir promotert via WhatsApp-grupper – et sosialt media som ennå ikke er særlig utbredt i Norge. Men disse er bare spesifikke fragmenter av den globale populærkulturen. Hvert eneste land har sine massebevegelser: K-Pop fra Korea og Bollywood-industri-

Hito Steyerl
«The Wretched of the Screen»
Sternberg Press 2009

en i India er eksempler på popfenomener som stadig vokser og renner over til markeder i andre regioner.

Er media vår tids religion? Situasjonist-filosofen Guy Debord sammenligner massemedia med religion i *The Society of the Spectacle*. Likedant viser en nylig undersøkelse foretatt av Medietilsynet at tilliten til media øker i krisetider, på tilnærmet måte som kriser fører til sterkere tro på religion. Vi tror på det vi leser om i Dagsavisen, Al Jazeera eller *The New York Times*. Vi tror på det vi ser på NRK, BBC, eller kanskje til og med i en reklamefilm. Mens Apple, Beyoncé og Donald Trump er våre guder, gudinner og religiøse ledere. Men den mest radikale nye utviklingen er at de sosiale mediene bryter ned de veletablerte mainstream-mediene. I sin tur fører dette til fake news, men også til at nye originale ideer og fascinerende kulturuttrykk flyter til overflaten.

Med filmskaperen Hito Steyerls essay «The Spam of the Earth: Withdrawal from Representation» fra boka *The Wretched of the Screen* i mente, er vi i ferd med å snu opp ned på det monokulturelle hegemoniet skapt av reklamebransjen og mainstream-media. Digitaliseringen og globaliseringen fører både til at verden integreres og fragmenteres. Men som Steyerl sier til *The New York Times*, vil ikke internett og digitale bedrifter klare å få monopol på menneskelige relasjoner: «It's too boring. After a while, people want to talk to one another, one on one.» 📞

Illustrasjon: Samora Forum / Kristopher Hernholm

Ode til alt inne

Da samfunnet stengte, var musikere og utøvende kunstnere raskest ute med å ta i bruk digitale plattformer – kreative løsninger som skapte en ny form for fellesskap.

TONJE FINVOLD LACHER

Plutselig ble det stille. På få timer stengte samfunnet ned. Livene våre, som i stor grad hadde foregått ute, ble tvunget inn. Karantene, sosial distansering og selvisolasjon ble vår nye hverdag. På ubestemt tid. Aldri hadde fremtiden vår vært mer uforutsigbar enn nå. Hvordan skulle vi ha forblitt mennesker i en pandemisk krisetid om det ikke hadde vært for at kulturen kom hjem til oss da vi ikke kunne oppsøke den ute?

Vi begynner å ane de enorme økonomiske og sosiale konsekvensene av koronapandemien, selv om vi fortsatt bare er i startfasen. Samfunnet stoppet opp. Og selv om samfunnet sakte åpner opp igjen, er det fortsatt usikkert hva som venter på den andre siden. Det er i krisetider som dette at vi virkelig blir kjent med oss selv og menneskene rundt oss. På sitt vis har denne globale pandemien fått oss til å ta et steg tilbake og til å kjenne etter hva som virkelig betyr noe for oss. Det er nå vi har mulighet til å bestemme oss for hvilken vei vi vil gå videre, hva vi skal ta med på denne veien og hva det er vi kan legge bak oss. Hva vil kulturen bety for oss når den sosiale distanseringen er over?

Følelsen av et kulturelt fellesskap

Samtidig som verden stengte, sørget nye fenomener for at nye portaler ble åpnet opp i kulturlivet. Nye, innovative løsninger dukket opp for å gi oss kultur, for å skape et fellesskap mellom mennesker som satt hver for seg. Gi en opplevelse, en følelse av å være del av noe større, gi oss tilhørighet. Mens verden hadde stivnet i en sjokkartet stillstand, gikk kultur-utøverne foran for å prøve å skape en form for normaltstand, og kunstnerne fant måter å overleve på. Via eksisterende digitale kanaler og en nytenkende kreativitet åpnet det seg opp en ny arena for formidling og deltagelse.

De sosiale mediene ble brått til sosiale arenaer og formidlere; fra å gå på konsert med venner, satt vi nå hjemme og delte konsertopplevelser med venner via hjerter på en direktestrømmet konsert. Å dele kulturelle opplevelser gir en følelse av bakkekontakt i en tid der alt er usikkert, skremmende og uoversiktlig. De kulturelle opplevelsene gir oss en følelse av normalitet og en følelse av fellesskap. Hvordan vil dette påvirke vår måte å oppleve kultur på når verden friskmeldes og dørene åpnes igjen? Det er lett å si at når samfunnet igjen åpner opp så skal vi gå mer på konserter, danse mer, oppsøke flere utstillinger og samtaler, men hvordan kommer vi til å ivareta fordelene den digitale formidlingen har gitt oss?

Fra skjermer og balkonger

Kreativiteten kjenner ingen grenser, og da landegrenser og dører ble stengt, dukket heldigvis nye muligheter opp. Allerede før koronaviruset ble påvist i Norge hadde vi fått med oss hvordan italienerne strømmet ut på balkongene sine for å synge opera, spille trompet eller lese dikt for hverandre, men ikke minst for seg selv.

Da viruset også kom til oss, trakk vi ikke nødvendigvis ut på balkongene, men satte oss ned foran skjermene våre. Det tok kort tid fra varsel om nedstengning til de første initiativene med digitale konserter kom, og vi flokket oss foran hver vår skjerm for å oppleve en artist spille for oss fra sitt eget kjøkken eller studio. Deretter åpnet museene sine digitale dører og arkiver, performancekunstnere utfordret publikum fra stuen sine, forfattere delte tekster og tanker og nattklubbene inviterte til klubbkvelder med sine verdensberømte DJ-er.

En fellesnevner som går igjen her, er at utøverne, som til vanlig spiller sammen med flere og for et

større publikum, nå satt alene og spilte for tomme saler, men for et stort digitalt publikum. Ensemblene og sceneshowene ble satt på pause, og solo-opptredenene ble gjeldende. Det unike med disse konsertene som spilles hjemme eller i studio, er at de gir en helt ny form for konsertopplevelse og et helt spesielt innblikk i kunstnerskapet. Å flytte artistene fra scenen og plassere dem et annet sted for en digital konsert er et fenomen som blant annet har blitt kjent gjennom NPR Musics Tiny Desk Concert, men de såkalte karantene-konsertene skiller seg ut ved at publikum ofte kommer enda tettere på og blir invi-

tert inn i rommene der kunsten skapes – ikke bare der den vises.

En ny kulturverden?

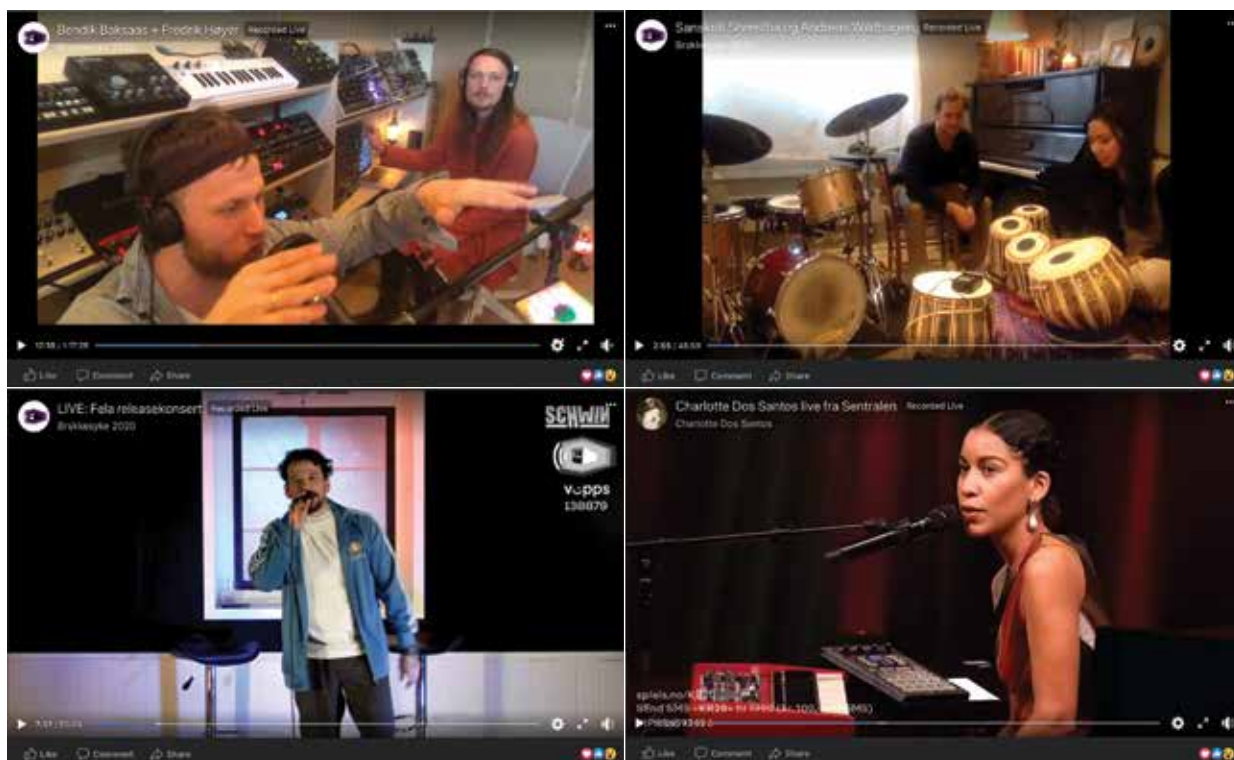
Den digitale kulturformidlingen er ikke ny, den har eksistert lenge, men det var først nå at vi alle tok den i bruk – enten som publikum, eller som formidlingskanal for egen kunst. Ettersom ukene med hjemmetilværelse og stengte dører gikk, dukket det også opp nye former for digitale konserter og festivaler. Der de første konsertene bar preg av en umiddelbar spontanitet og enkelthet fra artistens stue eller studio, dukket etterhvert opp konsertproduksjoner som blandet elementer fra musikkvideoer og liveshows, og dermed dukket det opp en gjennomregissert krysning som plukker de beste fra de ulike verdene. Hvordan vil de digitale konsertene påvirke liveformatet?

«Nye, innovative løsninger dukket opp for å gi oss kultur, for å skape et fellesskap mellom mennesker som satt hver for seg.»

Nå er ikke veien lang til en konsert, verken i India, Sør-Afrika, USA, Mexico eller Bergen. At krisetider åpner nye dører er ikke et nytt fenomen og historien viser oss at unntakstilstander også kan øke tilgjengeligheten for kulturuttrykk. Er det kanskje mulig å snakke om at den sosiale isolasjonen har åpnet opp for en vei ut av den såkalte «kulturelle isolasjon»? Altså en form for isolasjon som skyldes en begrenset tilgang til kulturuttrykk. Det være seg fordi vi selv velger å bare høre på en bestemt musikk sjanger, eller også fordi vi ikke kjenner andre sjangere? Terskelen for å oppleve noe nytt blir lavere når vi er hjemme i komfortsonen, og vi blir noen opplevelser rikere. Kan vi rett og slett håpe at isolasjonen vi opplevde har åpnet nye dører for oss som gjør oss mer vidsynte? Kanskje til og med mer progressive?

Bare se hva som skjedde da jazz og blues ble tilgjengelig gjennom innspillinger for litt over hundre år siden. Plutselig fikk også den hvite befolkningen muligheten til å oppleve det som var stemplet som svart musikk, og omvendt. Selvsagt hadde denne musikken vært tilgjengelig før det også, men mange hadde av forskjellige årsaker valgt å ikke oppsøke den. Når det da ble mulig å høre på grammofonplater, kom den svarte musikken hjem til de hvite stuen. Spørsmålet vi bør stille oss nå, er hva vi vil gjøre med denne digitale tilgjengeligheten og hvordan dette vil påvirke vår måte å oppleve kultur, og dermed verden, på videre? 🎧

«At krisetider åpner nye dører er ikke et nytt fenomen og historien viser oss at unntakstilstander også kan øke tilgjengeligheten for kulturuttrykk.»

Nye digitale løsninger som Brakkesyke og Koronerulling/Koroneserien har dukket opp som et alternativ for tradisjonelle konsertarenaer. På bildene ser vi Fredrik Høyer og Bendik Baksaas, Andreas Wildhagen og Sanskriti Shrestha, Fela og Charlotte Dos Santos. Foto: Brakkesyke / Koroneserien

Demonstrasjon for khwaja siras (transpersoner og personer med ikke-binær, udefinerbar eller flytende kjønnsidentitet) rettigheter i Pakistan.

Foto: Arun Reginald

Et eksempel til etterfølgelse

Pakistan innførte i fjor en lov som anerkjenner alles rett til selv å definere sin kjønnsidentitet. Loven bør være et eksempel til etterfølgelse for andre nasjoner.

▼ DAG HOTVEDT ▼

Vår del av verden liker vi å tro at vi er bedre enn alle andre med hensyn til frihet og likeverd, og i noen sammenhenger er dette da også tilfelle, men langt fra i alle. Det er særlig på ett område Norden henger etter, nemlig når det gjelder hvordan vi behandler transpersoner og personer med flytende eller ikke-binær kjønnsidentitet. Land som Nepal og Thailand har i mange år ligget lang foran for eksempel Norge, på dette området, og nylig fulgte Pakistan etter.

Vi og de

I våre moderne samfunn går en av de viktigste skillelinjene mellom «vi» og «de andre», det vil si mellom dem vi anser «er som oss», og de som er annerledes - de som avviker. Når «vi» utgjør en majoritet, blir «de andre» som regel marginalisert. For å overleve som individer med en identitet som avviker fra majoriteten, må personer tilhørende slike marginaliserte grupper ofte søke sammen og danne parallelle samfunn.

Slike samfunn av marginaliserte individer blir også gjerne til små lommer av motstand mot konsekvensene av den privilegerte majoritetens stereotype oppfatning, og for retten til selv å definere hvem og hva man er. Over tid vokser motstanden i styrke og intensitet, og vil ofte spre seg også til individer og miljøer utenfor den opprinnelige gruppen.

Et eksempel på en slik gruppe som opplever marginalisering, diskriminering og relegering basert på avvikende identitet, er transpersoner og personer med ikke-binær, udefinert eller flytende kjønnsidentitet på det indiske subkontinentet. Deres kamp er det mye å lære av.

«Det er særlig på ett område Norden henger etter, nemlig når det gjelder hvordan vi behandler transpersoner og personer med flytende eller ikke-binær kjønnsidentitet.»

Personer med kjønnsidentiteter som avviker fra det som ble oppfattet som vanlig og normativt har alltid eksistert – overalt og til alle tider. I mange kulturer blir et slikt «avvik» tradisjonelt tolket som at personene dette gjelder overskrider skillet mellom det jordbundne og profane på den ene siden, og det eteriske og hellige på den andre. Man ble et bindeledd til det guddommelige. Derfor blir slike personer også ofte tillagt slike evner som å kunne velsigne eller nedkalle forbannelser, noe som igjen har avstedkommet noen grad av beskyttelse, fordi man har kunnet innkassere en viss respekt og ærefrykt fra majoritetssamfunnet.

Utenfor majoriteten

I en moderne, mer opplyst virkelighet har disse rituelle rollene stadig fått mindre betydning, og uansett blitt underordnet andre mekanismer som majoritetssamfunnene har iverksatt for å holde «kjønnsavvikerne» i sjakk. Disse mekanismene har berøvet dem muligheten for åpent å elske og kunne bli elsket og fratatt dem retten til selv å definere og fortolke egen kropp og eget kjønn.

Dette kommer som regel på toppen av en traumatisk barndom og oppvekst med påfølgende avvisning og utstøtelse iscenesatt av ens egen familie og lokalmiljø, fordrivelse fra hjemstedet, og manglende grunnleggende sosiale og juridiske rettigheter, slik som beskyttelse mot diskriminering på bolig- og arbeidsmarkedet, stemmerett, arverett, rett til skolegang, medisinsk hjelp, sosialstønad, rett til å ta opp lån og til å inneha offentlige verv og stillinger.

Traumatiserte, marginaliserte, relegerte, kriminaliserte, forkastet og utstøtt har de vært henvist til å leve utenfor majoritetssamfunnets trygge og forutsigbare rammer.

Khwaja siras

Transpersoner og personer med ikke-binær, udefinerbar eller flytende kjønnsidentitet har i århundrer eksistert som en integrert del av kulturen på det sørasiatiske subkontinentet – om enn ofte henvist nettopp til en eksistens i utkanten av det etablerte samfunnet. I pakistansk kultur refereres disse ofte til som khwaja siras (khawaja saras i Sindh) - et begrep som omfatter alle ulike former for divergerende, flytende eller udefinerbar

«I 2012 vedtok Pakistans høyesterett at khwaja sira også skulle ha arverett og rett til beskyttelse mot diskriminering og vold fra politi og offentlige tjenestemenn, og like rettigheter som andre borgere på alle andre områder»

Zanaya Chaudhry, en aktivist for transpersoners rettigheter, og filantropen Farhan Wilayat feirer Holi.

Foto: Nawab Afridi

ringen førte etterhvert til reaksjoner. Som en følge av khwaja siras egne, mangeårige og modige kamp mot uretten begynte allmennheten i økende grad å få øynene opp for saken deres. Ulike aksjonsgrupper og protester vokste i styrke og omfang, og omsider kom et slags gjennombrudd i 2009, da Pakistans høyesterett gav khwaja sira offisiell rett til å definere seg som tilhørende en tredje kjønnskategori, og til å få dette oppført i pass og andre offentlige identitetspapirer. De fikk dermed også rett til å stemme, og å stille til valg, uten å måtte anta en annen kjønnsidentitet enn sin egen.

Kampen fortsetter

I 2012 vedtok Pakistans høyesterett at khwaja sira også skulle ha arverett og rett til beskyttelse mot diskriminering og vold fra politi og offentlige tjenestemenn, og like rettigheter som andre borgere på alle andre områder, slik som i arbeids- og boligmarkedet.

Endelig ble alle disse rettighetene samlet i en egen lov som det pakistanske parlamentet vedtok i 2018.

Loven, som trådte i kraft i 2019, fikk tittelen «Loven om beskyttelse av transpersoners rettigheter», og fastslår at nasjonen Pakistan må respektere «enhver persons innerste og individuelle selvoppfattelse som mann, kvinne eller en blanding av begge deler, eller ingen av dem; det være seg det kjønn som vedkommende ble tildelt ved fødselen eller ikke». Loven slår videre uttrykkelig fast at ingen kan nektes noen av de rettigheter landets grunnlov gir dets øvrige innbyggere på bakgrunn av ens kjønnsidentitet.

På tross av disse endringene opplever fortsatt mange transpersoner, i likhet med kvinner som nekter å underkaste seg undertrykkende tradisjoner og religiøst motiverte moralnormer, å bli trakassert, diskriminert og utstøtt, så vel som å bli utsatt for vold. Sex mellom personer av samme kjønn er fortsatt kriminalisert, og lesbiske, homofile og bifile må holde sin identitet skjult for omverdenen for å unngå diskriminering, vold og straffeforfølgelse. Kampen fortsetter derfor, men på samme måte som den pakistanske kvinnebevegelsen har inkludert transpersoner og personer med flytende eller ikke-binær kjønnsidentitet i sin kamp, ser vi nå konturene av en utvikling der et styrket khwaja sira er i ferd med å innta lederrollen i rettighetskampen for hele lhbt-samfunnet i Pakistan. 🌈

kjønnsidentitet, i dagligtalen omtalt som blant annet Khusra, Khadra, Khawaraj og Moorat.

Personer med divergerende, flytende eller udefinerbar kjønnsidentitet har også i pakistansk kultur blitt tillagt egenskaper av majoritetssamfunnet som har gitt dem en særskilt rituell posisjon i visse sammenhenger, slik som i forbindelse med barnefødsler og ekteskapsinngåelser.

Med kolonimaktens inntog på subkontinentet fulgte imidlertid kriminalisering og utstøtelse, og institusjonaliseringen av et vedvarende, negativt press mot khwaja siras ved å frata dem grunnleggende rettigheter som arverett og muligheten for å danne parforhold og leve et familieliv, utestengelse fra det vanlige bolig- og arbeidsmarkedet, og fra muligheten til å kunne stille til valg.

Kriminaliseringen og de institusjonelle utstøtelsesmekanismene ble også videreført i postkolonial tid, men den systematiske og vedvarende diskrimine-

Min kropp, mitt valg

I dagens Pakistan har kvinners rettighetskamp fortsatt trange kår. Under årets kvinneedags-arrangementer i førte valget av parolen «Min kropp, mitt valg» til steinkasting og stokkeslag.

▼ DAG HOTVEDT ▼

Arets 8. mars-arrangementer i Pakistan hadde «Mera Jism, Meri Marzi» (Min kropp, mitt valg) som hovedparole. Dette førte til en opphetet offentlig debatt, og til at flere religiøse organisasjoner forsøkte å stanse marsjene ved å kreve at domstolene skulle legge ned forbud mot dem. Marsjene og slagordet var etter deres mening vulgære, brøt med islams etiske normer og krav til kvinners ærbarhet, og stilte Pakistan i et dårlig lys.

Krevde moderasjon

Som en konsekvens av presset fra slike organisasjoner, valgte selv i utgangspunktet liberale politiske partier og politiske ledere å kreve at deltakerne i disse marsjene måtte utvise moderasjon, og ikke utfordre islamske «kulturelle markører».

De mer konservative nøyde seg ikke med det, men arrangerte motdemonstrasjoner under paroler som «Våre kropp, Allahs valg», og i hovedstaden Islamabad gikk ultrakonservative til fysisk angrep på kvinnemarsjen og skadet flere personer.

Nest verst i verden

Pakistans kvinner har all mulig grunn til å marsjere. Landet ligger nest nederst blant 153 land på Verdens Økonomiske Forums likestillingsindeks, og kurven har siden 2018 pekt nedover. På tross av enkelte framskritt er det trender som tyder på at mange pakistanske menn føler sin egen posisjon stadig mer truet av kvinner som i større grad ønsker å ta styring og kontroll over egne liv og egne kropp. Disses frustrasjoner gir seg utslag i alt fra trusler, hat og hetsing til regelrett vold og drap.

Årets 8. mars-tog i Pakistan hadde «Mera Jism, Meri Marzi» (Min kropp, mitt valg), som parole. Steinkasting og stokkeslag fra motstandere av kvinneedagen gjorde kvinnesaken ekstra synlig i offentligheten.

Foto: Nawab Afridi

Store mørketall

Hvert år rapporterer pakistanske medier om mer enn tusen kvinner som blir slått i hjel eller skutt av ektemenn, fedre eller brødre. Mange av disse drapene får merkelapper som «æresdrap», men vel så ofte kan drapene være forårsaket av noe så prosaisk som en middag som ikke er ferdig til den tiden mannen ønsker, ikke er varm nok, eller ikke smaker som han ønsker.

Sannsynligvis er dette tallet også bare

Kvinnetogene i Pakistan skiller seg i form og innhold ikke så mye fra de fleste tilsvarende arrangementer i andre deler av verden, med et vesentlig unntak: De går lengre enn de fleste andre slike når det gjelder å inkludere transpersoner.

Foto: Nawab Afridi

toppen av isfjellet, siden mediene i liten grad dekker det som skjer utenfor de store byene. Det er også verdt å merke seg at dette ikke er et fenomen utelukkende knyttet til islam, da slike drap også dessverre forekommer alt for ofte i så vel konservative sikh- og hindu-samfunn som i samfunn dominert av mannsdominert, fundamentalistisk kristen kultur.

Interseksjonalitet

Kvinnetogene i Pakistan skiller seg i form og innhold ikke så mye fra de fleste tilsvarende arrangementer i andre deler av verden, med et vesentlig unntak: De går lengre enn de fleste andre slike når det gjelder å inkludere transpersoner og personer med flytende eller ikke-binær kjønnsidentitet, fordi de ser at de samme undertrykkelsesmekanismene som rammer kvinner i all hovedsak også rammer disse gruppene. Denne erkjennelsen av undertrykkelsen og diskrimineringens interseksjonelle natur står sterkt blant pakistanske kvinneaktivister og andre som arbeider for større ytringsfrihet, likeverd og like rettigheter for kvinner og andre av landets marginaliserte grupper.

Kontrast til Vesten

Som en kontrast til dette er det verdt å merke seg den utviklingen man i dag ser i en rekke «vestlige land», der radikale feministgrupper nå peker på transpersoner som en av de store truslene mot kvinners rettigheter.

Disse gruppene forfekter et ekskluderende kvinnesyn basert på biologi og medfødte kroppslige attributter, og nekter å anerkjenne kjønnskifte. De hevder at det ikke er mulig å endre det kjønn man blir tildelt ved fødselen, og at det er den kroppen du er født i som avgjør hvilken kjønnsidentitet du skal kunne benytte. Blant annet mener de at kjønnskifte fra mann til kvinne er en «kolonialisering av kvinnekjønn», og krever forbud mot at transkvinner skal få benytte offentlige toaletter forbeholdt kvinner. Dette siste er et krav de transekskluderende radikale feministene deler med de fleste organisasjoner på ytre høyre fløy, og med fundamentalistiske religiøse bevegelser. ❸

«Steinkasting og stokeslag fra motstandere av kvinnesaken gjorde kvinnesaken ekstra synlig i offentligheten.»

Metaforisk back to back-DJ-sett

Catu Diosis og Kampire Bahana speiler et back to back-DJ-sett i en samtale om musikken de begge elsker, Nyege Nyege-familien og utfordringer i møte med rasistisk grensekontroll og ressurskrevende visumsøknader. De er bekymret for den kommende post-korona-tiden, på vegne av artister fra land i sør.

Catu Diosis og Kampire er to av de fremste DJ-ene fra Nyege Nyege-kollektivet med base i Kampala i Uganda. Catu Diosis spilte på Mela Goes Off:Larm i februar, og Kampire og Decay var booket til å spille i Tøyen-parken under årets Øyafestival, som måtte avlyse. Kampire var på turné i USA og Catu Diosis var på turné i Europa da verden gikk i lockdown i mars. I tillegg til å vokse i takt med Nyege Nyege-festivalen som DJ-er, har begge også holdt på med for eksempel musikkproduksjon og journalistikk.

Samora Forum ba de to intervjuet hverandre om erfaringene de er rikere på, etter noen år på reisefot. Resultatet vekker minner om brevvekslingen mellom de to forfatterne Ralph Ellison og Albert Murray, som er samlet i *Trading Twelves*, en speiling av tradisjonen der jazzmusikere improviserer 12 takter hver over samme musikalske tema – frem og tilbake. Oppdater metaforen til i dag, og konversasjonen dem imellom virker som et rytmisk back to back-DJ-sett, der Catu Diosis og Kampire spiller annenhver låt.

Catu Diosis: I det forrige intervjuet du gjorde med Resident Advisor snakket du om noen av utfordringene unge østafrikanere har når de er på turné. Blant annet nevnte du artister som hverken har språk eller kunnskap nok til å forsvare seg mot aggressive grensevakter, eller til å få musikken sin spilt. Mener du det er avgjørende for afrikanske artister å skaffe seg de nødvendige språkkunnskaper for internasjonale spillejobber?

Kampire Bahana: Som et midlertidig tiltak er det viktig for artister å kunne snakke for seg selv når de er ute og reiser, og å arbeide for å presentere sin mu-

sikk på en måte som tjener formålet, altså å få den spilt, støttet og promotert internasjonalt. Jeg blir alltid trist når jeg finner en afrikansk sang jeg liker, men ikke kan dele den på Soundcloud eller kjøpe den på Bandcamp.

Jeg tror også at dette er et område hvor våre europeiske og amerikanske kolleger kan være viktige allierte, og benytte sin posisjon til å fremsnakke artister fra land hvor alt av internasjonalt arbeid er strengt bevoktet. Bærer du vestlig pass og har anledning til å hjelpe en artist fra den sydlige halvkule til å skaffe seg et visum, for eksempel ved å skrive et anbefalingsbrev, eller på annet vis støtte dem: Vær så snill å gjøre det.

Det er viktig at vi alle jobber for å få slutt på rasistisk grensekontroll. Vestlige artister må holde seg oppdatert på sine egne lands innvandringslovgivning, for den har direkte innvirkning på bredden og variasjonen i den internasjonale musikk-scenen.

Hva med deg, har du hatt noen negative opplevelser i forbindelse med anskaffelse av visum eller internasjonal reisevirksomhet som du kan dele? Har du noen råd til østafrikanske artister som forsøker å slå gjennom internasjonalt?

Catu: Jeg har definitivt hatt mine visumproblem – som for eksempel at jeg har måttet forklare og forsvare motivet for reisen, selv om jeg har hatt alle papirer i orden. Flere ganger har jeg vært på nippet til å bli nektet innreise inntil jeg har svart på en lang rekke spørsmål og vist dem returbilletten ... det er helt sprøtt. Du har rett i at det å lære nødvendige språk og ferdigheter bare er én løsning, for uansett vil det stadig være visumprosedyrer og grensevakter

Catu Diosis på Mela Goes Off:Larm i februar i år.

Foto: David Dundas

som uten grunn holder afrikanske artister fra å reise til egne spillejobber.

Jeg tror mitt råd til østafrikanske artister som ønsker å slå gjennom internasjonalt, er å benytte seg av de muligheter som faktisk finnes for å nå et internasjonalt publikum – som for eksempel nettbaserte strømmeplassformer, å delta på hjemlige internasjonale festivaler, som Bayimba, Nyege Nyege, Kilifi New Year, eller til og med å kontakte plateselskap med internasjonal innflytelse. Jeg tror det er veldig viktig for østafrikanske artister å bygge nettverk som kan pushe musikken deres også utenfor Øst-Afrika.

I Resident Advisor-intervjuet snakket du også om hvor vanskelig det er å leve av å være artist i Øst-Afrika, og det er jeg helt enig i. Også jeg har, som du sa, måttet «ha fingrene mine i alt jeg kan få fingrene i». Hvor viktige er festivaler og organisasjo-

ner som Nyege og 32 Degrees East for unge undergrunnsartister i Øst-Afrika?

Kampire: Jeg er åpenbart partisk her, men Nyege / Boutique Foundation og 32 har vært avgjørende for meg og min artistkarriere. Jeg tror ikke jeg hadde kunnet bli DJ uten mulighetene og støtten fra Nye-

.....

«Det er viktig at vi alle jobber for å få slutt på rasistisk grensekontroll.»

Kampire (bildet) og Catu Diosis spilte sammen i Paris i november

Foto: Sophie Garcia

ge-publikummet; de gav meg muligheten til å bli den artisten jeg er i dag. Noe av det jeg er spesielt stolt av med Nyege, er hvordan vi har skapt en plattform for genrer som acholitronix, som ikke ble særlig mye spilt utenom på acholi-eventer, men som alle nå kan jamme til på Nyege-parties.

32 Degrees East er – i tillegg til å tilby et vidunderlig uformelt sted å møtes og samarbeide med andre

unge ugandiske artister på – et av mine favorittsteder når jeg trenger noe så enkelt som en printer eller tilgang til kunstmagasiner, eller hjelp i mer komplekse saker, som anbefalinger, hjelp til anmodninger, kontakt med globale nettverk og saker jeg som individ aldri ville hatt tilgang på. De fyller en veldig viktig funksjon i vårt østafrikanske kunst-økosystem. Er det noe eller noen som har hjulpet deg til komme dit du nå er, i karrieren din?

Catu: Vel. Også jeg skylder mye av min DJ-karriere til Nyege Nyege-gjengen, og til Boutique Foundation, som har hjulpet meg med både utstyr og tilgang på studio. Jeg lærte mye om DJ-ing og musikkproduksjon på nettet, men fikk også mye hjelp fra Nyege-gjengen, i form av DJ-utstyr, jeg deltok på produsent-workshops og fikk muligheten til å være DJ på festene deres, noe som gjorde meg til en bedre artist.

Beklageligvis er hele verden fanget i en slags sjokk-fase på grunn av korona-pandemien, og fremtiden ser veldig usikker ut, særlig for artister som har hele verden som marked. Hva ser du på som de viktigste av de nye utfordringene østafrikanske artister nå må takle?

Kampire: Det er vanskelig å si noe sikkert om korona-pandemien, for status quo endres i ett sett, og ingen vet hvor lenge situasjonen vil vare eller hvordan verden vil se ut når krisen er over. Per i dag har jeg vært innestengt i Kampala i 5 uker. Først i form av en 14-dagers karantene etter at jeg kom hjem fra en turné i Europa, Asia og Nord-Amerika (hvor 5 av 6 uker måtte kanselleres). Så innførte Ugandas regjering en 14-dagers lockdown hvor alle grenser ble stengt, all kollektivtransport stoppet og hvor ingen får lov til å kjøre bil uten spesialtillatelse fra vår uorganiserte, diktatoriske regjering – og nedstengningen ble så forlenget med 21 nye dager.

Det ser ut til at Uganda takler situasjonen bedre enn Europa og USA, idet vi har svært få sykdomstilfeller for tiden, så forhåpentlig har nedstengingen den ønskede effekten – for vi har simpelthen ikke et godt nok helsevesen til å takle stor spredning. Uansett kommer konserter og eventer til å være noe av det siste som kommer tilbake til noe i nærheten av normalen, så hvem vet når vi får lov til å gå på klubb eller festival igjen.

Og så vet vi heller ikke når grensene åpnes igjen, eller hva slags infrastruktur som må på plass før vi får lov til å reise. Kina har kommet seg gjennom det verste av den første korona-bølgen, men de har fortsatt flere restriksjoner på reiser, bedriver fortsatt testing, har 14 dagers karantene for reisende – med mere. Så hvis dette kan brukes som en indikator for hvordan verden vil se ut når grensene åpnes igjen, så er nok internasjonale artister og DJ-er fra den sørlige halvkule, som deg og meg, rimelig kjørt. Jeg er ærlig talt ikke optimistisk når det kommer til de neste to årene av min DJ-karriere.

Hvordan har du hatt det siden verden ble snudd på hodet?

Catu: Verdenssituasjonen er for øyeblikket ekstremt frustrerende, på så mange forskjellige måter. Jeg snakket nylig med noen artistvenner av meg fra Uganda, og den ene fortalte at han trolig vil måtte finne seg andre måter å tjene til livets opphold på, utenfor musikken. Det fikk meg til å tvile på om det i det hele tatt vil være mulig å klare seg på den østafrikanske musikk-scenen i årene som kommer.

Hvilke råd vil du gi dine østafrikanske artist-kolleger angående dagens globale krise?

Kampire: Mitt første råd er at alle i lockdown må bare ta det med ro; bruke tiden til å sove, hvile ørene eller lytte til favorittmusikken sin – og til å holde seg friske og trygge. Det tjener ingen hensikt å presse seg til å skape noe nytt når den verden vi kjenner brått er

snudd på hodet. Det er OK å være engstelig og å sørge og å passe på seg og sine – før man forsøker å svare på kapitalismens krav.

Om man ser lenger fremover, tror jeg at mange DJ-er gjør det rette når de satser på live-streaming og miksing, som nå er viktigere enn noen gang. Jeg håper vi får se mye oppfinnsomhet og forbedring av kvaliteten på live-streamproduksjoner, hvor kollektiver som Nyege Nyege kommer sammen både for å produsere innhold og for å tilrettelegge for donasjoner til støtte for artistene. Vi ser allerede at grupperinger som Africa Nouveau leder an, og jeg koste meg stort med den 4manysisters-livestreamen du gjorde på Instagram, med Decay, Turkana og Hibotep.

Og så er vi nødt til å fortsette å investere i vår egen østafrikanske scene, for det kan godt bli lenge til vi får lov til å reise igjen. Dette er jo noe vi har holdt på med uansett, og vi bare kan ikke la denne vanskelige tiden gjøre oss motløse. Vi skal snart danse sammen igjen!

Catu Diosis: Ta godt vare på deg selv. Og ja, vi skal – om ikke så lenge, håper jeg – danse sammen igjen. 🎧

«Jeg er ærlig talt ikke optimistisk når det kommer til de neste to årene av min DJ-karriere.»

**Tony Allen (1940-2020), Mory Kanté (1950-2020)
og Manu Dibango (1933-2020)**

Tony Allen på Glastonbury-festivalen.

Foto: Gettyimages

Kameleonene i pop-folkloren

Tre av Afrikas viktigste musikere de siste 70 årene er historie: Manu Dibango, Tony Allen og Mory Kanté. De tre har vært premissleverandører av afrikansk pop i over 50 år.

▼ ENDRE DALEN ▼

Mory Kanté på Melafestivalen 2017.

Foto: Unni Hjeltnes

Manu Dibango på Melafestivalen 2019.

Foto: Laila Fure

Det var bare så vidt en måned siden Manu Dibango døde, da Tony Allen gikk bort i slutten av april. Noen uker senere gikk også Mory Kanté bort. De tre har vært innom mange sjangre gjennom sine liv som musikere, med mange fellestrekk: livet i den internasjonale metropolen Paris, utviklingen av sjangre som afro jazz, afrofunk, afrobeat og afropop, samt et musikalsk utgangspunkt sammen med definerende stjerner og ensembler: henholdsvis Joseph «The Grand Kalle» Kabasele fra Kongo, Fela Anikulapo Kuti fra Nigeria og The Rail Band fra Mali.

«When one Road Close»

Tony Allen er mest kjent som trommeslager på noen av Fela Kutis mesterverk, som *Shakara*, *Expensive Shit*, *Zombie* og over 30 andre album med «The Black President». Allen fulgte Fela fra tiden med bandet Koola Lobitos, da de utviklet et sound basert

på jazz, highlife og etterhvert soul og funk. På begynnelsen av 1970-tallet ante vi konturene av en ny lyd, nemlig afrobeat. Fela Kuti etablerte seg også som et rebelsk ikon, med flere konflikter med de autoritære kreftene som kontrollerte Nigeria, der han ble fengslet under tvilsomme omstendigheter.

Det var tre store «beats» på 1970-tallet, skapt henholdsvis av kraut-bandet Neu!, funk-originalen James Brown og Fela Kuti, ifølge Brian Eno. Innflytelsen afrobeat hadde på verden sitter dypt, og Eno sa at Tony Allen antakeligvis var den beste trommeslageren som noensinne har levd.

Tony Allen lånte Afrika 70 som band på flere plater, men det var ikke før han skilte lag med Fela på begynnelsen av 1980-tallet at han egentlig begynte å vokse som selvstendig artist. Med albumet *NEPA (Never Expect Power Always)* var det som om technoens

stramme puls tok kontroll over trommene, mens albumtittelen var et hån og en bitende kritikk av statens håndtering av strømforsyningen i Nigeria (Nigerian Electrical Power Authority), i god antiautoritær afrobeat-stil. Flere høydepunkter i solokatalogen skulle følge, men det er i en bredere popmusikk han har satt størst avtrykk, både som live- og studiomusiker. De siste tjue årene har Allens egen posisjon som musiker vokst i takt med anerkjennelsen afrobeat har fått, for alt fra pop til nujazz og elektronisk musikk-sirkler.

Tony Allen må ha vært en av de travleste trommeslagerne i Paris, der han bodde i business-bydelen La Defence. Dette ifølge Sébastien Tellier, som spilte inn «La Ritournelle» med Allen. Det viser også bandprosjektene med alt fra Oumou Sangare, til Damon Albarn, Moritz Von Oswald og Jeff Mills: fire av hundrevis, om ikke tusenvis av artister du har kunnet høre eller se Tony Allen med. Senest i år kunne vi høre ham sammen med også avdøde Hugh Masekela på albumet *Rejoice*. Tony Allen besøkte Norge på Studio One-gitaristen Ernest Ranglins avskjedsturné i 2016 på Melafestivalen, og blant annet på Øyafestivalen og Oslo World før det. I år skulle han egentlig til Oslo Jazzfestival.

Utløste noe som aldri vil ta slutt

Ekspertene og myndigheter hadde allerede forberedt oss på at mange av oss ville dø av korona i februar og mars. En av de første virkelig kjente musikerne som døde var Manu Dibango – han ble 86 år gammel. Manu Dibango virket ungdommelig, sprek og vital da han besøkte Melafestivalen i fjor sommer. Han føyde seg inn i en lang tradisjon for besøk av størrelser som Miriam Makeba, Hugh Masekela, Ravi Shankar og en annen litt yngre Manu – Manu Chao, som besøkte Mela/Melarhuset for tredje gang i fjor.

Manu Dibango er født i den tidligere franske kolonien Kamerun og studerte i Frankrike, men etter et møte med rumbastjernen Joseph «The Grand Kalle» Kabasele i Belgia ble han med til Den demokratiske republikken Kongo for å være en del av bandet hans, African Jazz. Kabasele var kanskje den største

«Allen, Dibango og Kanté var del av et stort internasjonalt musikkmiljø i Paris, og la mye av grunnlaget for det som skulle bli et slags episenter for «world music»-boomen fra slutten av 1980-tallet.»

kongolesiske artisten på den tiden og er mest kjent for den pan-afrikanske frigjøringsangen «Independence Cha Cha» fra 1960. Senere ble Paris Manu Dibangos springbrett ut i verden.

«Soul Makossa» var selve monsterhiten som han produserte i Paris. Låta fra 1972 har, i motsetning til det man skulle tro, ikke noe særlig med makossa, sjangeren fra Kamerun som kan ligne på rumba så vel som afrofunk, å gjøre. Låta er nemlig ikke bare del av fundamentet til afrofunk – men også funk, disco og hiphop. David Mancuso spilte tidlig plata på «Lof-tet» sitt på Manhattan, og Afrika Bambaataa mikset den inn i break-klassikere på parkeringsplasser i The Bronx, noe som skapte uante ringvirkninger.

Fordi originalen var så vanskelig å få tak i, var det mellom fem og ni versjoner på Billboard-lista samtidig og totalt 23 versjoner av låta i sirkulasjon, inkludert en versjon med Fania All-Stars og Lafayette Afro Rock Band. Senere ble frasen «Mama Say Mama Sa Mama Ko Sa» en integrert del av pop-folkloren gjennom «Wanna Be Startin' Something», selveste førstelåta på Michael Jacksons Thriller, som igjen ble samlet av Rihanna på «Don't Stop The Music» over 25 år senere. Det kan trygt sies at Manu Dibango utløste noe som aldri kommer til å ta slutt.

Afropop blir «world music»

Mory Kanté er fra en griot-familie i Guinea og har dermed musikere mange ledd bakover i slektstreet. Etter hvert flyttet han til Mali for å studere griot-tradisjonen og fra 1971 spilte han kora og balafon i The Rail Band, der også Salif Keita hadde sitt utgangspunkt. Fram til 1979 var han sentral i bandet, der han også ble vokalist etter at Salif Keita forlot ensemblet. På 1980-tallet flyttet Kanté til Paris, der også Tony Allen, Manu Dibango og mange andre afrikanske musikere hadde base.

Monsterhiten «Ye Ke Ye Ke» fra 1987 var låta som satte Mory Kanté på verdenskartet, og den høres stadig kanskje særlig i remikset versjon på klubber i Europa. Mory Kanté ble en av spydspissene for en ny bølge av musikk fra det afrikanske kontinentet. Albumet den var tatt fra, *Akwaba Beach*, hadde både europeiske og afrikanske musikere, og et lyd-bilde som passet perfekt inn i 1980-tallets poplandskap. Albumet signaliserte dermed at dette nå var «world music», en problematisk sjangerdefinisjon, som fortsatt diskuteres.

Parallele utsikter i Paris

Både Mory Kanté, Tony Allen og Manu Dibango hadde base i Paris gjennom deler av sine liv. Allen, Dibango og Kanté var del av et stort internasjonalt musikkmiljø i Paris, og la mye av grunnlaget for det som skulle bli et slags episenter for «world music»-boomen fra slutten av 1980-tallet. Her jobbet Dibango parallelt med Tony Allen, og Mory Kanté selv om de tre aldri møttes på plate. Ifølge en uttalelse fra Angelique Kidjo i The Guardian, hadde Kidjo, Allen og Dibango luftet ideen om å lage et «killer»-album sammen. 📍

Musikalsk frigjøring fra kolonitiden

I 1970 møttes Franklin Boukaka og Manu Dibango via jazz, rumba og ideologi i Kongo. I fjor spilte 85 år gamle Manu Dibango på Melafestivalen med det samme energinivået som for nesten femti siden.

ASTRI GHOSH

Da Manu Dibango kom til Oslo og spilte på Melafestivalen i fjor, var det en drøm som gikk i oppfyllelse for meg. Jeg har vært en stor fan av musikken hans i over førti år. «Soul Makossa» var sangen han ble kjent for i 1972, men det var ikke discokongen Manu Dibango som appellerte til meg. Jeg hadde hørt ham spille saksofon og piano med den kongolesiske sangeren Franklin Boukaka, som var en frihetsskjemper, poet, komponist og aktivist. Jeg ville høre Dibango spille «Le Bûcheron», sangen om tømmeren som spurte hvorfor korrupte politikere hadde tatt over fra koloniherrerne i Afrika. Han skuffet ikke. Femti år etter innspillingen med Franklin Boukaka var energinivået hans fortsatt like utrolig, selv om han nå var 85 år gammel.

De siste ukene, mens jeg har holdt meg inne i hjemmet mitt i Goa i India, har jeg hørt på det første

jazzalbumet som jeg fikk for fortifem år siden. Tre uker etter at Indira Gandhi erklærte unntakstilstand i India i 1975, i en periode over to år der menneskerettighetene ikke lenger var gjeldende og pressen var sensurert, fikk jeg platen *À Paris* med

Franklin Boukaka
«A Paris»
Sonafric 1974

Franklin Boukaka av en venn som hadde besøkt foreldrene sine i Zambia. Musikken var full av ild og lidenskap, lyrikken var tankevekkende og melodiene var gripende. Albumet ble min flukt fra verden rundt meg da India ble et diktatur. Jeg visste ingenting om musikken eller musikerne, men det beroliget meg.

Boukaka, rumbavokalist fra Kongo, spilte inn albumet i 1970 i Paris. Manu Dibango, som bukket under for Covid-19-viruset 24. mars, akkompagnerte Boukaka på piano og saksofon og skrev suverene jazz-arrangementer til albumet.

Som Bob Marley og Fela Kuti var Boukaka ikke protestsanger, han skrev frigjøringsmusikk. Poenget var ikke å gjøre opprør, men å peke på alternativer, å gi lytterne nye ideer. Sangen «Le Bûcheron» er et portrett av Afrika etter kolonitiden. «Å Afrika, hvor er det blitt av din uavhengighet? Hvor er det blitt av din frihet?», synger Boukaka mens Dibangos tangenter svarer skarptrommen og cymbalene slag for slag. I det siste sporet, «Les Immortels», synger Boukaka om politikere som ga løfter på frigjøringstidspunktet som de raskt glemte, og messer navnene på martyrer som ble drept for sin overbevisning: Lumumba, Ché Guevara, Malcolm X, Simon Kimbangu, Albert Luthulli og Andre Matswa. Sangen var profetisk, Boukaka ble selv drept for sin overbevisning under et kuppforsøk i Kongo i 1972.

Nå, mens vi senker farten og tar det rolig, og gate- ne er uhyggelig stille, opplever jeg at musikken til Boukaka og Dibango fortsatt virker beroligende – litt på samme måte som under unntakstilstanden i India i 1975.

Foto: Alexandre Bouiche

Manu Dibango på Oslo Mela 2019.

En T-baneholdplass på Coney Island renses og desinfiseres.
Foto: Marc A. Hermann / MTA New York City Transit

KORONA-PANDEMIEN RAMMER SKEIVT

Statistikk viser at svarte og latinamerikanere i USA er uforholdsmessig hardt rammet av korona-pandemien. Louisiana er blant de siste statene til å publisere sine tall så langt, og disse viste at 70 prosent av de døde var afroamerikanere, i en stat hvor kun 32 prosent av befolkningen er svarte. Slik er tendensen i samtlige stater som har frigjort etnisk-demografiske data over smitte og dødsfall.

Den tydelige ulikheten krever at alle stater rapporterer sine tall, slik at problemet kan bli håndtert på en fornuftig måte. Stater med flest koronatilfeller, som New York, New Jersey og Washington, har så langt ikke publisert sine data. En mulig årsak kan være at disse gruppene er overrepresentert i samfunnskritiske yrker, men man ser også en ujevn fordeling av helsehjelp og testing i hele landet. Etnisk-demografiske data knyttet til koronaviruset kan derfor bidra til å unngå diskriminering i statlig finansierte helseinstitusjoner.

Foto: Julie Pike/Gyldendal

OPPFØLGER TIL TANTE ULRIKES VEI

I et intervju med Dagsavisen forteller Zeshan Shakar at han er i gang med å skrive oppfølgeren til suksessromanen *Tante Ulrikkes vei*. Shakars debutroman som har rukket å bli et standardverk i norsk oppvekstlitteratur, følger to unge gutter fra samme blokk på Stovner i Oslo. Den ene gutten er skoleflink og drømmer om å flytte til vestkanten, mens den andre blir i drabantbyen.

PHATS MED NY SINGEL

Phats er ute med den nye feelgood-singelen «Savved». Oslo-rapperen bryter ut av rap-sjangeren, som har vært hans foretrukne medium siden debuten med mixtappen *Puerto Rock* i 2011. Siden har han laget album med Houston-rapperen Dee Rail, mens soloalbumet *Clockwork 40* kom for to år siden.

Foto: Jørgen Angel / Redferns

«WOP BOP A LOO BOP A LOP BAM BOM!»

Pianisten og sangeren Little Richard gikk bort 9. mai 2020, i en alder av 87 år. Med hits som *Lucille*, *Tutti Frutti* og *Good Golly Miss Molly* rocket han seg inn i hjertene til mennesker over hele verden. Little Richard er en av artistene som har hatt størst innflytelse på rock'n'roll-musikken og hentet inn elementer fra rhythm and blues, gospel og jazz.

Så hvorfor oppnådde han ikke samme anerkjennelse som blant andre Elvis Presley og Jerry Lee Lewis? I en kommentar i *The Guardian* reflekterer kulturkritiker Tavia Nyong'o rundt det at Little Richard både var svart og queer, og dermed har ikke rock'n'roll-historien helt klart å plassere ham og heller ikke gitt ham den statusen han egentlig fortjener.

EDWARD SAIDS LIV ETTER DØDEN

Edward Said er kanskje mest kjent for bøker som *Orientalismen* og *Culture and Imperialism*, men to nye, viktige bøker manifesterer at han stadig, og kanskje mer enn noen gang, er relevant. *After Said*, skrevet av redaktør Bashir Abu Manneh, fanger essensen av Saids intellektuelle og politiske bidrag til postkoloniale studier, samt hans rolle som viktig talsperson for den palestinske saken.

The Selected Works of Edward Said 1966-2006 er satt sammen av to av hans tidligere studenter, Moustafa Bayoumi og Andrew Rubin, og er en utvidet versjon av *The Edward Said Reader*, som ble publisert et par år før hans død. Den nye versjonen er 150 sider lengre og utvidet med 8 essayer, samt en ny introduksjon.

I *The Worldly Exile*, skriver Rashid Khalidi om «Edward Saids life and afterlives»: Hvordan

NÅR SAMFUNNET SVIKTER

Faksimile. Aftenposten. 11. mai 2020.

«Vi er de elendige, de som mistet håpet om å høre til, de som skapte seg et annet sett regler og levde på skyggesiden av samfunnet.» Det skrev rapperen og foredragsholderen Flexi Aukan i en kronikk i *Aftenposten* 10. mai 2020.

I kronikken skriver han om hvordan samfunnet svikter ungdom som vokser opp i

fattigdom, og hvordan stadig flere unge blir kriminelle som følge av dette. Flexi skriver blant annet om den vedvarende rasismen han, hans familie og mange andre opplever, om stigmatiseringen, følelsen av utenforskap og hvordan heller ikke skolen klarer å fange dem opp.

Det er åpenbart at samfunnet har sviktet dem som trenger det mest, skriver han og avslutter med at «Vi trenger en 360 graders omdreining av samfunnet, en revolusjon om du vil, av det offentlige, av samfunnet vårt og hvordan vi behandler hverandre.»

Edward Said.

Illustrasjon: Joe Ciardiello

bøkene hans fortsetter å minne oss om Saids kamp, ikke bare for å tenke kritisk, men å bryte ut av mønstre og tenke nytt både geografisk og moralsk.

SPIKE LEE-JOINT OM VIETNAMKRIGEN

Spike Lee følger i fotsporene til stjerneregissører som Martin Scorsese og Alfonso Cuarón og har inngått et samarbeid med filmkonsernet Netflix. *Da 5 Bloods* er hans nyeste film og forteller historien om fire afroamerikanske krigsveteraner som returnerer til Vietnam for å finne levningene etter sin tidligere troppsleder – og ikke minst en nedgravd skatt. Som vanlig har Lee en imponerende besetning, med blant andre Chadwick Boseman, Jonathan Majors, Clarke Peters og mange flere. Filmen har premiere på Netflix 12. juni.

STUART HALL PÅ NORSK

Endelig har en oversettelse av Stuart Hall kommet på norsk. *Rase, etnisitet, nasjon. Et ulykksalig triangel* er oversatt av Inger Sverreson Holmes og inneholder forord av Sindre Bangstad. Boken er basert på tre Du Bois-forelesninger som Hall holdt på Harvard University i 1994.

Boka inneholder refleksjoner rundt nasjonalstaten, diasporiske identiteter og etnonasjonalisme, samt andre spørsmål rundt «rase» og «etnisitet». En bokanmeldelse i nettidsskriftet *Salongen* gir oss et innblikk i oversettelsen og påpeker at den er like aktuell i dag som på 90-tallet.

Stuart Hall
«Rase, etnisitet, nasjon»
Cappelens upopulære skrifter 2020

SETTER DJIBOUTI PÅ SOMALI FUNK-KARTET

Band som spiller somalisk jazz, funk og pop er ikke hverdagskost, og det er ikke bare derfor Groupe RTD bør sjekkes ut. Bandet strutter av grove rytmer og selvsikker vokal – på deling mellom Asma Omar og Hassan Omar Houssein. *The Dancing Devils of Djibouti* er som tittelen antyder heller ikke spilt inn i Somalia, men nabostaten Djibouti. Likefullt er det en lignende dhaanto og somali funk som utfolder seg på albumet som den vi kunne høre på den Grammy-nominerte samleplata *Sweet As Broken Dates*. Djibouti deler nemlig språk og kultur med nabolandet i øst. Albumet er produsert av Vik Sohonie, Janto Djassi og Mark Gergis.

Groupe RTD
«The Dancing Devils Of Djibouti»
Ostinato Records 2020

EN SENTRAL DEL AV GRÜNERLØKKAS UTFORMING

Vi har ikke mistet bare et engasjert menneske, vi har også mistet en som har bidratt mer enn de fleste til at Oslo er blitt et pulserende sted. I 1988 ble Elisabeth direktør i bydel Grünerløkka. Hun ble en sentral og viktig brikke i Løkkas utforming av seg selv.

Det var særlig to sentrale faktorer som ble viktige i Elisabeths arbeid: Den ene var at bydelsadministrasjon skulle gjenspeile bydelens demografi og representere mangfoldet av folk som bodde der. Den andre var hennes fokus på en positiv ungdomskultur.

På begynnelsen av 90-tallet ønsket ungdom et sted å utvikle sine kunstneriske interesser. Med god støtte fra Elisabeth ble X-ray ungdomskulturhus en realitet i 1994. Det er et hus hvor mange artister og dansere har startet sin karriere. Tilbudet har vært viktig for tusenvis av ungdom.

I et intervju med Samora Forum i 2000 sa hun: «I vår bydel har vi de siste årene fått en sterk internasjonal kultur, som på en helt annen måte enn den tradisjonelle

Elisabeth Appa Beveney

måten å tenke flerkultur på, setter mangfoldet på dagsordenen.»

Elisabeth Appa så ungdom, hun så dem på en ny og annerledes måte enn det som den gang var vanlig i Oslo kommune. Hun satte en standard for ettertiden, og mange har lært av hennes måte å se, lytte og støtte ideer og prosjekter som ungdom tok initiativ til. Fra England tok hun med seg ideer som at de bydelsansatte skal samsvare med dem som bor der. Allerede i 1990 sørget hun for at bydelen

fikk en kultursjef med afrikansk bakgrunn. Som bydelsdirektør var hun nytenkende og opptatt av handlingsrettet kultur-, ungdoms- og nærmiljøpolitikk.

Oslo ville ikke ha vært den samme uten Elisabeth Appa.

Khalid Salimi, Cliff Moustache, Inger Aguilar og Farooq Farooqi. Nekrologer sto på trykk i Aftenposten 19. mai 2020

GAMMEL JEGERMARSJ BLE GAMMEL NEGERMARSJ

På 17. Mai ble «Gammel jegermarsj» til «Gammel negermarsj», da tekstingen for døve- og hørselshemmede utfoldet seg på TV-skjermen. Glippen skjedde under programleder Christian Strands introduksjon av Kampen Janitsjarorkester på NRKs 17. mai-feiring.

Vi må tilbake til Spellemannsprisen i 1984, for å se Knudsen & Ludvigsen fremføre den faktiske «Gammel negermarsj» på NRK. Det året fikk duoen Spellemannsprisen i kategorien «beste barnplate» for *Juba Juba* og albumet kom på femteplass da norske musikere kåret frem de 100 beste norske platene i Morgenbladet. Sangen har ingen musikalsk kobling til «Gammel jegermarsj», som ble skrevet av Frederik Schiöldberg i 1799, og som er en av de vanligste marsjene på repertoaret i norske korps.

Gammel jegermarsj, skulle det egentlig stå på TV-skjermen.

Foto: NRK

HATKRIMINALITET I OSLO

Oslopolitiet publiserte i mars sin årlige rapport om anmeldt hatkriminalitet. Antall anmeldelser fortsetter å øke, 278 anmeldte forhold er 17 % opp i forhold til året før.

Langt de fleste anmeldelsene går på etnisitet (58%), bak kommer LHBT(20%), religion (17%), nedsatt funksjonsevne (3%) og antisemittisme (2%). I en firedel av forholdene er det anmeldelser på flere grunnlag, de fleste av disse tilfellene er en blanding av etnisitet og religion. Der hovedmotivet er religion, gjelder alle forhold islam. Antisemittisme er skilt ut som eget grunnlag fra 2018, og det er 6 anmeldte forhold i 2019, mot 8 i 2018.

Når det gjelder hvor hendelsene har funnet sted, er det to interessante funn: De fleste forholdene som er anmeldt har funnet sted i nabolag, til forskjell fra tidligere, da de fleste hendelsene forekom i sentrum av byen. Dessuten at den største økningen på åsted var på jobb, og gikk særlig ut over taxisjåfører og vektere.

De fleste fornærmede er menn og 30 år eller eldre, bare 5% er barn, det vil si under 18 år. Under diskrimineringsgrunnlaget religion er flertallet av de fornærmede kvinner som bærer hijab, noe de fornærmede har gitt uttrykk for har sammenheng med overgrepet. 70% er norske statsborgere.

Blant identifiserte gjerningspersoner er fire av fem menn, 70% er 30 år eller eldre, og langt de fleste er født i Norge og er norske statsborgere. Unntaket er i LHBT-saker, der flertallet av gjerningspersoner er født utenfor Norge.

Politiet antar at det er store mørketall, ikke minst når det gjelder hatytringer på sosiale medier, der det kun er anmeldt 28 forhold. Det samme gjelder antallet anmeldte forhold på antisemittisme og nedsatt funks-

Faksimile: Rapport om hatkriminalitet fra Oslo politidistrikt

jonsevne, med 8 forhold og 3% av totalen, samme prosentandel som i 2018.

Mørketall kan ha sammenheng med flere forhold. Det kan være at ofre ikke kjenner til lovverket og hva som utgjør et lovbrudd, at de ikke vet hvor og hvordan de kan anmelde forholdet, eller at de ikke har tillit til at politiet tar anmeldelsen alvorlig. Det kan også være manglende kunnskap og forståelse på politiets side, slik at forhold ikke blir anmeldt, eller at det ikke blir kodet som hatkriminalitet.

Oslopolitiet jobber med å spre kunnskap i befolkningen om fenomenet hatkriminalitet, både via medier, og i kontakt med frivillige organisasjoner og andre som representerer eller jobber opp mot særlig berørte grupper.

melahuset gleder seg til å åpne dørene igjen

mela & OK WORLD FESTIVALEN

Med Bugge Wesseltoft,
Ibou Cissokho, Oddrun Lilja Jonsdottir, Bafana Nhlapo og Sofia Estifanos

Melafestivalen 2020
på Melahuset

Live + stream

Torsdag **25. juni 2020**. Konserten starter **Kl. 19.00**

Av hensyn til smittevern, er det bare et begrenset antall plasser tilgjengelig i salen. Påmelding er påkrevd.

Konserten blir også strømmet | Fri adgang | Se www.mela.no/melahuset for mer informasjon

mela.no | f @ s t
Mariboegate 8, Oslo

IT SOON COME

Something settle here
in this town, on these streets
something dark and gritty,
something acid, acrid.
Is de way the man dem stan up
screw face all day. Is de low talk
and raise eyebrow, stares
and slow nods. The heat
was close, too close, humid,
heavy with dread and in de market
the stench of rotting fish was high
and the fruit grew black spots.
People were saying, "It soon come"
without knowing what they were talking
'bout. Even the incense man
look worried, like he could feel it.
Nobody selling, nobody buying;
they walking up and down
like zombies, and all the cars
was driving real slow, like everyone
waiting on a signal. Some youths
on bmx's start pullin' up dey hoodies.
The town went quiet, hushed
but for the shatter of a smashed bottle.
Then came the faint smell of smoke
and the sky turned the colour of dust
and a helicopter, small as a fly,
hover over the festering wound.
In these streets, something settle here
something dark and gritty
something acid, acrid.
It soon come.

Roger Robinson

Vinner av T.S. Eliot-prisen 2019 for
poesisamlingen Portable Paradise
(Peepal Tree Press)